

III. TUDOMÁNY ÉS FELSŐOKTATÁS

A tudomány történetének legfontosabb eseményei az új tudományos megállapítások. Ugyancsak nagy jelentősége van a már ismert tények rendszerbe foglalásának, az új ismeretek alkalmazásának a gyakorlati életben vagy a további kutatásban, és terjesztésüknek a lehetséges felhasználók szűkebb, illetve az érdeklődők szélesebb körében. A tudomány története egy adott közösségen belül mindezek mellett magába foglalja az ott működő tudományos intézmények történetét, a kiemelkedő tudósok kutatói pályáját, és kutatási irányaik fejlődését, változását is.

Szeged korábbi történetében még találunk helyi tudományos intézményhez nem tartozó tudós egyéniségeket. Ilyen volt Dugonics András, Löw Immanuel és Reizner János. A 20. század derekán azonban a tudományt munkásai — ha esetenként formailag nem is, de tartalmilag mindenképpen — intézményi keretek között művelték. Így a tudomány története Szegeden ebben az időszakban intézményeinek történetén keresztül mutatható be. Ezek: az egyetemek és főiskolák, a kutatóintézetek, a tudományos tevékenységet is folytató közművelődési intézmények (múzeum, könyvtár, levéltár) és a tudomány művelőinek egyesületei. Minthogy több szegedi tudományos intézménynek van saját történetéről és munkatársainak eredményeiről részletes adatokat tartalmazó számos kiadványa,¹ ezért kutatásaik, működésük és igazgatásuk tüzetes bemutatása helyett bizonyos alapvonalak felvázolására szorítkozhatunk. A tudomány művelői értékelésének éppen a tárgyalt évtizedekben alakult ki számos tudományágban alkalmazott és mára önálló tudományággá vált módszere, a szcientometria. Ennek megállapításait a következőkben egy-egy tudós nevének, kutatási irányainak, eredményeinek említésével semmiképpen nem kívánjuk felülbírálni. Vannak azonban olyan kiemelkedő szegedi tudósok, akiknek a város és az ország művelődéstörténetében betöltött

¹ A szegedi tudományos intézmények kiadványai saját történetükről: SZEGEDI EGYETEMI ALMANACH 1921–1970.; SZEGEDI EGYETEMI ALMANACH 1921–1995; SZEGEDI EGYETEMI ALMANACH 1921–1996.; SZTE MÚLTJA ÉS JELENE 1921–1998.; SZABÓ TIBOR kézirat; Egyetemi évkönyvek: JATE BESZÁMOLÓJA 1948–1967.; JATE ÉVKÖNYVE 1967/68–1990/91.; SZOTE ÉVKÖNYVE 1958/59–1985/86.; APRÓ-NÉ LACZÓ K.–PITRIK J. 1998.; PITRIK JÓZSEF 1999.; SZÉF JUBILEUMI ÉVKÖNYV 1962–1992.; LENGYEL ANDRÁS 2002.; ZOMBORI ISTVÁN 2008.; PÉTER LÁSZLÓ 1984.; VENETIANER PÁL 1996.; CHIKÁN ÁGNES 2000.; SOMORJAI F.–MAGASSY D. 1974.; MAGASSY DÁNIEL 1984.; SELLEY FERENC 1996.

szerepét nem e tudományos módszer (bizonyos természettudományokban jól bevált) technikájával célszerű mérni, ha a cél a város történetének bemutatása.

Szeged története eddigi kötetekben tudományról, tudományos kutatásról, tudományos életről kevés szó esik. Ezt az magyarázza, hogy a tudományok művelésére szolgáló önálló intézményhez — egyetemhez — csak 1921-ben jutott a város. Abban az évben Kolozsvárról országos és nemzetközi tekintélyű tudósok sora került Szegedre. Zömük gyökeret vert a városban, s az egyetem számos intézetében pezsgő és eredményes tudományos munka indult. A tudomány intézményei a húszas és harmincas években integrálódtak a város életébe, és ez tette lehetővé, hogy a második világháború megpróbáltatásai után viszonylag gyorsan újra induljon Szegeden a tudományos élet.

1. AZ EGYETEMEK

A HÁBORÚ UTÁNI ÉVEK

1944. október 11-e siralmas állapotban találta a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemet. Tanári karának nagy része elmenekült, kutató és gyógyító munkát szolgáló berendezéseit a front közeledésekor elszállították, egyes épületei légítámadásoktól súlyos károkat szenvedtek. A bevonuló szovjet hadsereg több épületét hadikórház céljára vette igénybe.

Az október 8-i utolsó „kiürítési” vonattal eltávozó professzorok többsége Budapestig jutott. Koltay-Kastner Jenő rektor a nyilas hatalomátvétel előtti utolsó pillanatban jelentkezett a még Horthy kormányzót szolgáló Lakatos-kormány kultuszminiszterénél, Rakovszky Ivánnál. Vele tartott az egyetemi gazdasági hivatal igazgatója és az egyetemi adminisztrációt irányító quaestor, táskáikban az egyetem pénzével, mintegy 600 000 pengővel, akkor hatalmas summával, amelyet tüstént befizettek az államkincstárba. Az egyetem a miniszter utasítására a műegyetem e célra kijelölt helyiségében megkezdte működését, amely a tanácsülések megtartását és az esetenként jelentkező ugyancsak elmenekült hallgatók vizsgáztatását jelentette, ameddig ez lehetséges volt. Néhány professzor nem várta meg Budapest bekerítését, és tovább menekült, meg sem állva Németországig, a zöm azonban a fővárosban vészelt át az ostromot. A professzorok távozása előtt az egyetem értékes kutatási és gyógyítási eszközeit és műszereit 140 ládába csomagolták, s a kormány rendeletének megfelelően útnak indították Sopronba. Az ottani egyetem legnagyobb részüket épségben megőrizte.

Szegeden mindössze hat professzor maradt: Purjesz Béla belgyógyász, Vidakovits Kamilló sebész, Riesz Frigyes matematikus, Bartucz Lajos antropológus, Mester János, a neveléstudomány tanára és Hermann István Egyed egyháztörténész, bölcsészkar dékán.² Ugyancsak itt maradt Gönczi Pál gazdasági igazgatóhelyettes, számos beosztott egyetemi oktató és más dolgozó. Így, ha kutatásról még nem lehetett is szó, az oktató és gyógyító tevékenység már november elejétől megindulhatott a központi épületben és a klinikákon. A rektort Hermann professzor, mint a rektort adó kar dékánja helyettesítette, a tanácsot pedig a hat professzor testülete. Gondosan ügyeltek, hogy a valahol Magyarországon bujdosó rektor és egyetemi tanács jogai ne sérüljenek, mindamelllett hatékonyan irányították az intézményt. 1944 őszén a hazai egyetemek közül csak a szegedin kezdődött meg az oktatás. A szeptemberben még ezernél több beiratkozott hallgatóból november 3-án 190 kezdte meg a tanulást.

80. Bartucz Lajos

81. Hermann István Egyed

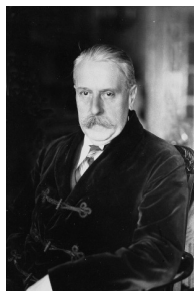
82. Mester János

83. Purjesz Béla

84. Riesz Frigyes

85. Vidakovits Kamilló

A munka újrakezdésének anyagi alapjait az egyetem önállóan teremtette elő. Munkatársaiból laboratóriumaiban gyógyszergyárat hozott létre (EGIS Egyetemi Gyógyszerüzem Rt.), amely az inflációs időszakban részben csere-

² 1950 után közülük már csak Bartucz dolgozott a szegedi egyetemen. Riesz a budapesti egyetem hívta meg, a többiek nyugdíjba kényszerültek.

kereskedelemmel gondoskodott az egyetemi alkalmazottak, a diákok és a betegek ellátásáról. Hasonló céllal egyetemi gazdaság létesült, emellett átmenetileg művelésbe fogták az egyetemi fűvészkert szabad területeit. Az utóbbiból az egyetem tanárai ugyancsak igényelhettek; egyikük — más anekdotáknak is hőse — a szóbeszéd szerint megszegte az állami dohánymonopóliumot a számára kimért parcellán. A front áthaladása után a Budapesten maradt professzorok folyamatosan visszatértek Szegedre, s az ideiglenes kormány a korábbi rektort lemondásra, az egyetemi tanácsot pedig új rektor választására szólította fel. 1945. április 3-án a nagy nemzetközi tekintélynek örvendő tudós, Riesz Frigyes vette át az egyetem kormányzatát. Működéséről Hermann István Egyed így ír emlékirataiban:³ „Talpig férfiú volt. A legkisebb koncessziót sem tette kifelé, hanem megalkuvás nélkül képviselte az egyetem érdekeit.” E jellemzés megértését segítheti Riesz alábbi irata, amely keletkezésének korát és egyetemi stílusát egyaránt híven festi.⁴ Előzménye: a Budapestről visszatért Ivánovics György professzor, a már akkor nemzetközi híru mikrobiológus ellen a rendőrséghez rosszindulatú feljelentés érkezett.

*Méltóságos Dr. Ivánovics György Urnak,
egyetemi ny. r. tanár
Szeged*

Méltóságos Uram!

A szegedi rendőrség főkapitánysága értesített, miszerint elhatározta, hogy Méltóságodat szélsőjobboldali magatartása miatt internáltatni fogja. Tekintettel azonban arra, hogy a tisztifőorvosi hivatal olyan értelmű javaslatot terjesztett elő, hogy Méltóságod munkássága a köz szempontjából hasznosítható, felkért, gondoskodjak arról, hogy a tudományegyetem szérumkitermelő osztályán Méltóságod részére, orvosi működését folytatandó olyan állandó helyiség álljon rendelkezésre, amely elzárva tartható olyként, hogy Méltóságod személyes szabadsága korlátozva legyen és az egyetem épületét elhagyni ne tudja.

Amennyiben nem állna módomban ilyen helyiségről gondoskodni és Méltóságod egyetemi őrizete nem lenne tökéletesen biztosítva, úgy a főkapitány a legnagyobb sajnálatára Méltóságodnak a Béke-utcai fogházban való azonnali internálását fogja elrendelni.

Ezzel kapcsolatban szíves tudomásulvétel és megfelelő miheztartás végett közlöm Méltóságoddal, hogy a mai napon a rendőrség főkapitányát értesítettem, hogy az egyetem ebből a célból Méltóságod részére szérumkitermelő osztályán a kórtani és bakteriológiai intézetben levő igazgatói szobát bocsájtja rendelkezésre.

³ HERMANN EGYED EMLÉKKÖNYV 1998. 22.

⁴ SzTE Levéltára, Orvostudományi iratok 1944/45-257.

Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Szeged, 1945. évi május hó 4-én.

Dr. Riesz Frigyes s. k.

Rektor

A történet kedvezően folytatódott, hiszen a saját professzori szobájába „internált” tudós két évvel később már az orvosi kar dékánja, 1948-ban pedig az első szegedi Kossuth-díjasok egyike.

A Németországba távozottak állásukat veszítették, köztük az egyetem néhány professzora (Ferenczi István, Kogutowicz Károly, Kulcsár Ferenc és Kramár Jenő). Tartósan már nem tért vissza Budapestről Szegedre az egyetem Nobel-díjas tudósa, Szent-Györgyi Albert. Csak formailag maradt az egyetem tanára a kiváló irodalmár Sík Sándor. Erkölcsi tekintélyükre és támogatásukra azonban 1948-ig még támaszkodhatott az egyetem; abban az évben Szent-Györgyi emigrált, Sík Sándor pedig visszavonult a közéletől. Az egyetem további vezető tudósai közül végleg Svájcban telepedett le az 1943-tól tartós szabadságon ott dolgozó Kerényi Károly, a görög-római vallástörténet és irodalom világhírű tudósa. Budapesten maradt a neves belgyógyász, Rusznyák István, és néhány év múltán a Magyar Tudományos Akadémia elnöke lett. Miután a Sopronba szállított felszerelések visszaszállítását „levezényelte”, Baló József orvosprofesszor is a budapesti egyetemre távozott.

86. Bibó István

87. Buza László

88. Schneller Károly

1945 ősztől újra Szegeden működött az 1940-ben Kolozsvárra helyezett állam- és jogtudományi kar. Első dékánja az újraindításon fáradhatatlanul dolgozó Schneller Károly lett. Jóllehet a kar néhány tanára nem tért vissza Szegedre, tudományos szempontból a következő évek egyik fénykorát jelentették. Négy akadémikus volt ekkor tanárai között: Balás P. Elemér, ifj. Boér Elek, a már akkor legendás hírű Buza László, és a politikatudomány rendkívüli hatású művelője, Bibó István. Ez utóbbi szegedi éveiben írta néhány nevezetes nagy tanulmányát (A kelet-európai kisállamok nyomorúsága,

Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem, Zsidókérdés Magyarországon), és az 1947-ben induló szegedi folyóiratban, a Tiszatájban jelent meg rövidebb, de ugyancsak jelentős dolgozata, az Értelmiség és szakszerűség. Öt évvel később közülük már csak Buza maradt: Balás elhunyt, Boért és Bibót nyugdíjazták.

A háború utáni első tanév a nyugodt újjáépítés és továbbfejlődés reményével indult. A tudományos kutatáshoz szükséges külföldi kapcsolatok felélesztésének szándékát tükrözi Neumann János levele az 1945/46. tanév rektorához, Purjesz professzorhoz:⁵

*Mélt. Dr. Purjesz Béla rektor úrnak,
a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatala,
Szeged, Hungary*

Igen tisztelt Rektor Úr! Két nap előtt kaptam kézhez f. év május 19-én kelt igen megtisztelő felhívását, hogy a Szegedi egyetemet a Princetoni egyetem 200-ik évfordulóján képviseljem. Ezt a megbízást a legnagyobb készséggel elvállalom, és egészen különösen örülök ennek az alkalomnak arra a sok régi baráti kapcsolatra tekintettel, amely a Szegedi egyetemhez fűz. A Princetoni egyetem elnökét, Dr. H. W. Dodds-ot, ugyanezzel a postával értesítettem erről.

*Maradok Rektor Úr kész híve
Neumann János*

Purjesz professzor munkatársaival 1947-ben megindította az Orvostudományi Beszámoló című folyóiratot, amely áttekintő cikkei mellett a külföldi szakirodalom újdonságait ismertette a magyar orvosok számára, áthidalva ezzel azt az időszakot, amikor a külföldi folyóiratokat még az egyetemek sem tudták beszerezni.

1950-ig az egyetem vezetőit hagyományos módon egy-egy évre választották. A rektori széket Purjesz Béla után Tóth László történész, Székely István, a magánjog professzora, majd Ditrói Gábor szemész foglalta el. Az országos politikában 1948-ban végbement fordulat azonban megrostálta az egyetem tudósait, főként a bölcsészeket és jogászokat, és nem a tudomány szempontjai szerint. 1950 végéig a békeévek első rektorai közül Purjesz, Székely, Ditrói nyugdíjba, Tóth László könyvtárosi beosztásba kényszerült. Az átalakulás egyik irányítója Trencsényi-Waldapfel Imre volt. Mindössze másfél évig dolgozott Szegeden. Az 1949/50. tanév első felében a rektori tisztséget is viselte, majd 1950 elején Budapestre távozva éppen annak a Mészöly Gedeonnak (a rektort adó bölcsészkar dékánjának) adta át, akivel két

⁵ CsML Egyetemi tanácsi jkv. 1945. nov. 19.

hónappal korábban „váltották egymást” a Magyar Tudományos Akadémián.⁶ 1950/51-ben Kalmár László volt a rektor. Az ezutáni évtizedekben az egyetem vezetői — leszámítva az 1956 körüli éveket — lassabb ütemben váltották egymást: Fodor Gábor (1951–54), Kiss Árpád (1954–55), Baróti Dezső (1955–57), Bólya Lajos (1957), Greguss Pál (1957–58), Antalffy György (1958–64, majd 1976–82), Szabó Zoltán (1964–67), Márta Ferenc (1967–73), Fodor Géza (1973–76), Kristó Gyula (1982–85), Csákány Béla (1985–90).

1951-ben az egyetem matematikai és természettudományi kara (TTK) filozófiai okoskodásból elhagyta nevéből a matematikát; a tárgyat természetesen továbbra is ez a kar művelte és oktatta. Ennél jelentősebb változás volt ugyanabban az évben, hogy az orvostudományi kart a Szovjetunió mintájára önálló, az akkor létrehozott Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó intézménnyé alakították át Szegedi Orvostudományi Egyetem (SZOTE) néven. A minden előkészület nélkül végrehajtott változtatás a népegészségügy elmaradottsága felszámolásának programjába illeszkedett, és a kezdeti nehézségek után gyors fejlődést tett lehetővé. A kar klinikáinak, orvosi és gyógyszerészeti intézeteinek száma több ízben változott, de 1950-ig nem haladta meg a 17-et; az önállósodást követő nyolc évben ez 28-ra nőtt. A kar hallgatóinak száma (beleértve a gyógyszerészhallgatókat) 1945 tavaszán 380, 1952-ben 760 volt, az ötvenes évek derekára pedig elérte az ezret.

Az önálló orvosegyetemet 1957-ig dékáni címet viselve Huszák István, Korpássy Béla, Krámlí András, Kukán Ferenc és Jáki Gyula vezette. 1957-ben az addig egykarú egyetemnek négy intézettel gyógyszerésztudományi kara alakult. Így a hagyományos értelemben is egyetemmé vált. Első rektora — hamarosan elhunytáig — Jáki Gyula lett. Ezután több évre bízták meg a vezetőket. 1958-tól 1962-ig Petri Gábor, a következő évben — szintén haláláig — Rávnay Tamás, majd 1963-tól 1972-ig Tóth Károly, 1975-ig Szontágh Ferenc, 1984-ig újra Petri Gábor vezette az orvosegyetemet. A következő rektor, Cserhádi István váratlan halála után fél évig Minker Emil, majd 1986-tól 1991-ig Szilárd János volt a rektor.

A hallgatók számának emelkedését a következő adatok mutatják:⁷

Hallgatók	1960/61	1970/71	1985/86
Orvostanhallgatók	833	1252	1220
Gyógyszerészhallgatók	283	363	399
Összesen	1116	1615	1619

Az általános orvosi szak mellett 1962-ben fogorvosi szak indult. 1982-ben angol nyelvű orvosképzés kezdődött. 1985-ben az orvosegyetemnek 124 kül-

⁶ L. a Magyar Tudományos Akadémia és Szeged kapcsolatát tárgyaló alfejezetet.

⁷ SZOTE ÉVKÖNYVE 1960/61., 1961/62., 1962/63.; 1970/71–1971/72.; 1985/86.

földi hallgatója volt, többségük a fejlődő országokból. 1987-ben az orvos-egyetem felvette Nobel-díjas professzorának, Szent-Györgyi Albertnek a nevét (rövidítése ettől kezdve: SZAOTE). Itt említjük meg, hogy az orvosegyetem önállóvá válása után megmaradt tudományegyetem 1962-től a József Attila Tudományegyetem (JATE) nevet viselte.

AZ EGYETEMEK SZEMMEL LÁTHATÓ FEJLŐDÉSE

A tárgyalt ötödfél évtized során mindkét egyetem számos jelentős épülettel gyarapodott, amelyek egyike-másika a társadalmi átalakulások során „szabadult fel”. 1948-tól a hittudományi főiskola akkor államosított Dóm téri épületrészét az egyetem kapta meg, és orvostanhallgatók diákszállójaként hasznosította. 1951-ben az egyetemé lett az akkor megszűnt táblabíróság épülete a Tisza Lajos körúton; ebbe költözött az állam- és jogtudományi kar. Az épület 1964-ben emeletráépítéssel bővült. 1952-ben fizikai és kémiai tanszékek számára felépült a Dóm téri egyetemi épületeket az egykori piarista gimnáziummal összekötő Béke-épület. Ugyanannak az évnek a végén az egyetem birtokába került magának a gimnáziumi épületnek jelentős része is; ebbe további természettudományi kari tanszékek költöztek, és ekkor kapta az egyetemi köznyelvben a Bolyai épület nevet. A külső Kálvária (akkor Tolbuhin) sugárúti jezsuita konviktsból a két egyetem diákszállója lett az ötvenes évek végéig, amikor a szovjet hadsereg tiszti lakóházává alakították. A Hősök Kapuja épülete, amelyben 1955-ig szakérettségi tanfolyam működött, az akkor alapított Ságvári Endre Gimnázium — 1960-tól az egyetem gyakorló gimnáziuma — főépületévé vált. A hozzá csatlakozó nagy lakóházból 1954-ben diákszálló lett, és a nyolcvanas évekig ezt a funkciót töltötte be; ekkor a gimnázium egyik szárnyává alakították. 1963-ban a régi belvárosi elemi népiskola, az Árpád téri általános iskola korszerű épületbe költözött, helyet adva az egyetem számítóközpontjának — és akkori egyetlen számítógépének.

1965-ben és 1971-ben Újszegeden újabb diákszállók épültek: a Móra Ferencről és a Herman Ottóról elnevezett kollégiumok összesen 600 hallgató számára. 1974-ben az egyetem tulajdonába és tanszékeinek használatába került az Ady téri épülettel szomszédos irodaház (Petőfi Sándor sugárút 30–34.). 1988-ban az egyetem megvette a Délmagyarországi Építő Vállalat (DÉLÉP) 800 férőhelyes munkásszállóját (Kossuth Lajos sugárút 74.). Ez lett korszerűsítés után a Károlyi Mihály Kollégium. A következő évben az egyetem megszerezte a megszűnő megyei pártbizottságnak a Rákóczi téri megyeházán birtokolt épületrészét; ebbe jogi kari tanszékek és az egyetem gazdasági hivatalai költöztek.

Az önálló orvosegyetem épületállománya is fokozatosan gazdagodott. 1962-ben a gyógyszerészkart az egykori tanonciskola épületében helyezték el (Eötvös utca 6.). A klinikakertben több jelentős új épület került tető alá,

köztük a belgyógyászati intenzív osztály figyelemre méltó körépülete. Az orvosegyetem vette használatba a Tisza Lajos körút két régi házát, az egykori Márer-házat (109. sz.) és a tiszti pavilont (107. sz.). 1978-ban elkészült a Dóm tér együttesébe jól illeszkedő nagy „elméleti épület”. Orvostanhallgatók számára két diákszálló épült a Semmelweis utcában (Semmelweis Ignác és id. Jancsó Miklós nevét viselik), majd 1984-ben az Apáthy Istvánról elnevezett Dóm téri kollégium érdekes, de a városképet nem különösebben díszítő szárnyal bővült. 1989-ben készült el az „új klinika” hatalmas épülettömbje.

A HALLGATÓSÁG BŐVÜLÉSE

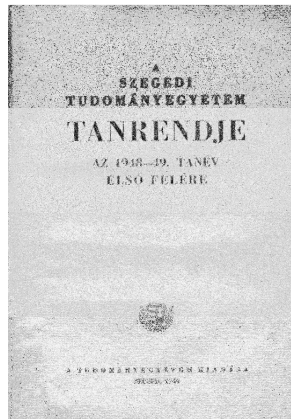
Az egyetemek fejlődésének még fontosabb mutatója a hallgatói létszám. Az ötvenes évek elején különleges (akkori szóhasználattal: kiemelt) kormányzati cél volt a kétkézi dolgozók gyermekei (másképpen: munkás- és parasztszármazású fiatalok) számarányának növelése az egyetemi hallgatók között. Ezt is szolgálták az 1952-ben bevezetett felvételi vizsgák, amelyeken a szakmai felkészültség mellett, esetenként meghatározó mértékben, figyelembe vették a származást. Ugyancsak az ötvenes évek elejétől a felsőoktatásban tanulók állami ösztöndíjrendszer alapján rászorultságuk és tanulmányi eredményük szerint anyagi támogatásban részesültek. 1955-ig több városban, így Szegeden is szakérettségi tanfolyamok működtek, amelyek középiskolát nem végzett munkás- és parasztfiatalokat készítettek fel egyetemi tanulmányokra eleinte egy, később két év alatt. Mindezek hatására a munkás- és parasztszármazású hallgatók aránya a két egyetemen gyorsan emelkedett, és az ötvenes években megközelítette az 50 százalékot. A hallgatói létszám növekedése folytán az értelmiségi származású hallgatók (abszolút) száma is nagyobb volt az ötvenes, mint a harmincas években. A felételre jelentkezők származási kategorizálását 1963-ban törölték el, s jöllehet a kétkézi dolgozók gyermekeit továbbra is nyilvántartották — számarányuk a szegedi tudományegyetemen abban az évben kerek 40 százalék volt —, a továbbiakban az egyetemi és főiskolai tanulmányokra jelentkezőket az illetékes minisztérium által előre megszabott létszámban a felvételi vizsgán megállapított pontszámuk sorrendjében kellett felvenni. A hallgatók száma 1950 és 1990 között mintegy háromszorosára nőtt. Jelentős mértékben emelkedett az oktatók száma is. A következő táblázat tíz évenként adja meg a tudományegyetemi karok létszámadatait.⁸

Hallgatók	1950/51	1960/61	1970/71	1980/81	1990/91
Összes hallgatók	1273	2240	2513	3410	3823
Joghallgatók	308	875	687	1348	1140
Bölcshallgatók	277	609	803	928	1209

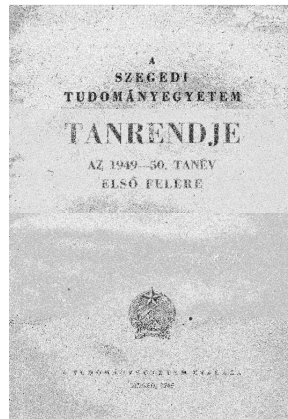
⁸ JATE BESZÁMOLÓJA 1948–1967; JATE ÉVKÖNYVE 1970/71., 1980/81., 1990/91.

TTK-s hallgatók	688	756	1023	1134	1474
Oktatók	268	234	362	499	549

Az 1950/51-i adat nem tartalmazza az akkor még a tudományegyetemhez tartozó orvoskar hallgatóinak számát. 1953-ban a TTK megindította az esti oktatást, 1956-ban pedig mindhárom karon megkezdődött a levelező képzés; a fentebbi adatok a nappali, esti és levelező hallgatók együttes létszámát mutatják. A hallgatói tandíjak és ösztöndíjak rendszere sűrűn változott 1963-ig, amikor hosszú időre állandósult. Ettől kezdve a közepesen jobb általános tanulmányi eredményű hallgatók nem fizettek tandíjat, sőt anyagi helyzetükre való tekintet nélkül ösztöndíjban részesültek. A tandíj félévi összege nem haladhatta meg az 500 Ft-ot. Jellemző a tandíjak és ösztöndíjak arányára: az 1965/66 tanévben a bölcsészkar 702 nappali hallgatója összesen 25 600 Ft tandíjat fizetett és 2 868 250 Ft ösztöndíjban részesült.⁹

89. Tanrend, 1948–49.

90. Tanrend, 1949–50.

IFJÚSÁGI SZERVEZETEK

1945 elején az egyetemi ifjúság több rövid életű szervezetet hozott létre, köztük a Madisz (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség) egyetemi tagozatát, amely 1945. május 7-én radikális javaslatokkal lépett fel (az egyetem vegye fel József Attila nevét, Werbőczy szobrát távolítsák el a Dóm térről, minden kart két hallgató képviseljen az egyetemi tanácsban, stb.). Ezeket az egyetemi tanács megtárgyalta, és kitérő álláspontra helyezkedett.¹⁰

1945. május 20-án a Madisztól független, vele együttműködést ígérő diákszervezet alakult Szegedi Egyetemisták és Főiskolások Szabad Szervezete névvel, elsősorban szociális és kulturális célokkal. Vezetői Péter László, Laszallner Zoltán és Penczi András voltak. Nevét később belügyminiszteri

⁹ JATE BESZÁMOLÓJA 1948–1967. 152., I. sz. melléklet a XV. fejezethez.

¹⁰ CsML SzTE Rekt. Hiv. ir. 308/1945., NAGY ISTVÁN 2000. 31–58.

utasításra SZEFI-re (Szegei Egyetemi és Főiskolai Ifjúság) változtatta. Utóbb csatlakozott az ugyancsak 1945-ben alakult MEFESZ-hez (Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége), bár ezen belül — más vidéki egyetemekhez hasonlóan — súlytalan maradt. 1946 nyarán a diákság politikailag polarizálódott, és a SZEFI jobboldali vezetés alá került

Ugyanebben az időben Tildy Zoltán köztársasági elnök felhívására kibontakozott a népi kollégiumi mozgalom. Szegeden elsőként az egyetemi és főiskolai hallgatók Móricz Zsigmond Népi Kollégiuma jött létre, Kalmár László irányításával, Székely Lajos vezetésével.

A politikai küzdelem részeként 1947 elején Rajk László belügyminiszter a SZEFI-t feloszlatta. Helyébe az egyetemi karok diákszervezeteiből (pl. Medikus Kör) és a népi kollégiumokból megalakult a SZEISZ (Szegei Egyetemi Ifjúsági Szövetség). A diákság megosztottságát mutatta, hogy a fakultatív hitoktatás bevezetése elleni 1947. márciusi tüntetéseken több száz egyetemi hallgató vett részt.

1948-ban megszűnt a sikeresen működő, népszerű SZEISZ; a felsőoktatási intézmények egyetlen diákszervezete a MEFESZ lett — ez a betűszó ekkorra már más jelentést kapott: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületes Szervezete. A MEFESZ-en belüli Szegei Jogász Kör 1949. január 20-án lerombolta Werbőczy említett emlékművét, és a Dóm térről Mária Terézia szobrát is múzeumba szállította. 1950 júniusában a sietősen végrehajtott politikai átalakulás egyik elemeként aztán a MEFESZ is megszűnt; helyébe egységes ifjúsági szervezet, a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) lépett. Tagsága formailag nem volt kötelező, de a hallgatók legnagyobb része DISZ-tag lett; 1954 elején a szegei felsőoktatás hallgatói között 3406 a DISZ tagot számláltak.

A DISZ szigorúan centralizált, a Magyar Dolgozók Pártja határozatai alapján tevékenykedő politikai tömegszervezet volt, amely mellett a felsőoktatási intézményekben önállóan csak tudományos, kulturális és sportcélú szerveződések működhettek. 1956 őszén, miután az egyetemi ifjúság létrehozta független szervezetét (MEFSZ), a DISZ országosan is feloszlott. A forradalom¹¹ után a hallgatóság 1957 elejéig nem látogatta az egyetemeket, így a MEFSZ tevékenysége a konszolidációval szembeni szórványos ellenállásra szorítkozott, majd a konszolidációt támogató hallgatók vették át vezetését. 1957 tavaszán az egyetemeken és a főiskolán megalakultak a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) szervezetei. Ezekhez — részint gyakorlati megfontolásokból — a következő években megint csatlakozott a hallgatóság túlnyomó része, a MEFSZ pedig feloszlott. (L. a köztörténetet.)

¹¹ L. a következő részt.

A KISZ, hasonlóan a DISZ-hez, az MSZMP által irányított politikai szervezet volt. Az egyetem életében tényleges befolyásra csak a nyolcvanas

91. Felvonulók a hídon, 1950. máj. 1-jén. Első sor balról jobbra: Bálint Sándor, Tóth László, Halász Előd. Második sorban: Lehel István, S. Kiss Erzsébet, a sor végén Szádeczky-Kardoss Samu. Halász Előd mögött (félíg takarva) Baróti Dezső, mögötte kicsit balra Koltay-Kastner Jenő. Táblát visz Czúth Béla.

években tett szert, amikor létszámban jelentős képviselést kapott a felsőoktatási intézmények tanácsaiban. Ebben az időszakban az egyetemi ifjúság széles rétegei hivatalos fórumokon, spontán rendezvényeiken és az egyetemi sajtóban (Szegedi Egyetem, Gondolatjel, Harmadkor) egyre bátrabban léptek fel a felsőoktatás reformjáért. A szegediek most is elől jártak: 1988 szeptemberében egynapos sztrájkjal követelték a nyelvoktatás liberalizálását és a „másképp gondolkodás” (azaz önálló gondolkodás) szabadságát az oktatásban. A továbbiakban is részt vállaltak az 1990-es békés rendszerváltoztatás előkészítéséből.

Már az ötvenes években létezett egyetemi diákklub, amely 1973-tól jelentős fejlesztés után JATE Klub néven szolgálta a felsőoktatási intézmények és a város fiatalságának szórakozását és művelődését. A tanárképző főiskola 1976-ban hozta létre a Tamási Áron Klubot (TÁK), az orvostudományi egyetem pedig, hasonló céllal és eredményekkel, 1978-ban a SZOTE Klubot. Magas szakmai színvonalat értek el kiváló fiatal művészek vezetésével (Gyüdi Sándor, Zsuráfszki Zoltán, Paál István) a hallgatóság kulturális együttese, az Egyetemi Énekkar, a Bálint Sándor nevét felvett néptáncegyüttes és az

Egyetemi Színpad. Az 1973-ban Paál István rendezésében bemutatott *Petőfi-rock* az avantgárd színházi mozgalom nemzetközi hírű eseménye lett.¹²

A FORRADALOM A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN

1956 őszen az országban forradalmi helyzet alakult ki, és ez október 23-án robbanásszerűen tört felszínre. A gyutacs szerepét — 1848-hoz hasonlóan — ekkor is az egyetemi ifjúság játszotta, közülük elsősorban a jogász és bölcsész (Budapesten mellettük a mérnök) hallgatók. Itt a felsőoktatási intézmények legfontosabb eseményeit vázoljuk fel.¹³

92. A MEFESZ 1956. okt. 20-i nagygyűlése a Bölcsészettudományi Kar Auditórium Maximumában

Az egyetemi és főiskolai hallgatók országos mozgalmát a szegediek kezdeményezték: október 16-án létrehozták a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét (MEFSZ), majd október 20-i, az alapszabályt elfogadó nagygyűlésükön kinyilvánították követeléseiket. Ezek részint a felsőoktatásra, részint az ország dolgaira vonatkoztak. Csatlakozott hozzájuk az ország többi egyetemeinek ifjúsága, elsősorban a budapestiek; ők indították el az október 23-i tömegtüntetést, amely fegyveres felkelésbe torkollott. A forradalom napjaiban Szegeden számos egyetemi és főiskolai hallgató, valamint fiatal oktató — köztük későbbi jeles tudósok, pl. Ferenczy Lajos és Görög Sándor — szolgált a helyi nemzetőrségben. Mivel a felsőoktatás október végétől 1957

¹² Konkrety (Lubin–Wrocław), 1973. Nr. 45.; MARJORIE B. YOUNG: Open Theater in Poland Left Audience Pleased and Stunned, San Francisco Examiner, 1974. No. 1.; JEFFREY C. GOLDFARB: Beyond Glasnost: The Post-Totalitarian Mind, University of Chicago Press, 1992.

¹³ ÚJSZÁSZI ILONA 2006.; NAGY ISTVÁN 2005.; PÉTER LÁSZLÓ 2006.; BÁLINT LÁSZLÓ 2004/a.

január derekáig szünetelt, a további szegedi eseményekben az egyetemi és főiskolai ifjúság szervezete nem jutott vezető szerephez.

Október utolsó napjaiban mindhárom felsőoktatási intézményben különböző elnevezésekkel forradalmi bizottság jött létre, neves tudósok — a tudományegyetemen Szőkefalvi-Nagy Béla, az orvosegyetemen Waltner Károly, a tanárképző főiskolán Eperjessy Kálmán — vezetésével. November 3-án az egyetemek professzorai táviratban intéztek felhívást a világ több nagy egyeteméhez és Szent-Györgyi Alberthez, kérve hogy „erkölcsi tekintélyükkel álljanak mellénk abban a törekvésünkben, hogy hazánk függetlensége, s ezzel a béke helyreállítása — amely a tudományos munka alapfeltétele — mielőbb biztosíttassék”. A felhívást Baróti Dezső rektor és Korpássy Béla orvoskari dékán mellett Ábrahám Ambrus, Bónis György, Budó Ágoston, Csik Lajos, Fodor Gábor, Greguss Pál, Hetényi Géza, Huszák István, Ivánovics György, Jancsó Miklós, Kanyó Béla, Koltay-Kastner Jenő, Szabó József, Szabó Zoltán, Szőkefalvi-Nagy Béla és Waltner Károly írta alá.¹⁴ Azon az őszön a professzorok még két alkalommal nyilvánítottak együttes véleményt az ország ügyeiben.¹⁵

A forradalom napjaiban, majd az utána következő hetekben a tudományegyetemi tanács lépéseket tett az egyetem 1949 utáni átalakításában vezető szerepet vállalt néhány oktató (Antalfy György és Kovács István jogászprofesszorok, Mérei Gyula, Karácsonyi Béla és Székely Lajos történészek) eltávolítására. Erre azonban már nem jutott idő. 1957 áprilisában leváltották Baróti Dezsőt, s a rektori feladatok ellátásával Bólya Lajos jogászt bízták meg.

1957 tavaszán — részvételükért a forradalom eseményeiben, és/vagy az ország elhagyásáért, némely esetben pedig pusztán véleményük hangoztatásáért — az egyetemek több oktatóját fegyelmi eljárással elbocsátották, köztük Bónis György jogász- és Fodor Gábor vegyészprofesszort, Bánkúti Imre és Ormos Mária történészeket, valamint Baróti Dezsőt, Perbíró József jogászt és Péter László irodalomtörténészt. Ez utóbbi három a szegedi forradalmi eseményekben vállalt szerepük megtorlásaként börtönt szenvedett. Ugyancsak szabadságvesztéssel sújtották a felsőoktatási intézmények 15 hallgatóját. Ebben az időben a helyi sajtóban több egyetemi professzorról (Baróti Dezső, Fodor Gábor, Pólay Elemér, Waltner Károly) jelent meg hangulatkeltő gúnyirat Szabolcsi Gábor (ekkor használt írói álnevén Glédics Ábel) tollából. Hamarosan nyugdíjba kényszerült Schultheisz Emil jogi kari dékán, és a már 1950-ben elbocsátott, majd 1956-ban reaktívált egykori dékán, Szabó József jogászprofesszor. Ugyancsak idő előtti nyugdíjazással távolították el Batizfalvy János és Waltner Károly orvosprofesszorokat.

¹⁴ Szeged Népe, 1956. nov. 4.

¹⁵ PÉTER LÁSZLÓ 2006. 53–54., 60.

Számos egyetemi és főiskolai oktató, valamint hallgató kapott intézménye vagy néhány esetben az oktatási minisztérium által kiszabott fegyelmi büntetést, a forradalmi események előkészítői és résztvevői mellett a külföldre távoztak is. Ez utóbbiak — 24 oktató és 77 hallgató — büntetése minden esetben elbocsátás vagy kizárás volt. Amikor a tudományegyetem tanácsa 1989-ben elhatározta magát az egyetemi oktatók és hallgatók ellen az előző évtizedekben politikai okokból folytatott eljárásoktól — amelyeknek zöme az 1956-os események szereplőire irányult —, az erre vonatkozó határozat 38 oktató és 82 hallgató nevét sorolta fel.¹⁶ Hasonló értelmű nyilatkozatot tett a tanárképző főiskola tanácsa.

ALKOTÓMŰHELYEK, ALKOTÁSOK

A hatvanas évek elejétől az országgal együtt az egyetemek „történelmi szelárnnyékba” kerültek, s erők javát a tudományok művelésére és átadására fordíthatták. A jelen fejezet bevezetésének lapalji jegyzetében felsorolt kiadványok részletes képet nyújtanak a felsőoktatási intézményekben folyó kutatásokról. Ezekből itt csak ízelítőt adhatunk, néhányat említve a jelentős tudományos iskolák és eredmények közül.

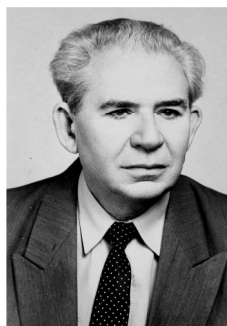
A másutt felsorolt jogtudós akadémikusok mellett hatalmas publikációs és tudományos utánpótlást nevelő tevékenysége alapján nem maradhat említés nélkül Ruszoly József, a magyar jogtörténet kiváló művelője.

A régi és a modern magyar irodalomtörténetnek egyaránt nagy hatású műhelyei alakultak ki a bölcsészkaron, középpontjukban Keserű Bálinttal és Ilia Mihállyal. A középkori magyar történelem területén

jelentős iskolát hozott létre Kristó Gyula és munkatársa, Makk Ferenc. Ugyancsak nagy jelentőségű volt Szádeczky-Kardoss Samu klaszszika-filológiai és ókortörténeti munkássága. Az adott politikai környezetben a katolikus egyházhoz való kötődése miatt iskolát nem alapíthatott, de egymagában hatalmas életművet alkotott a néprajztudós Bálint Sándor. A városhoz kapcsolódó nagy művei¹⁷ mellett további

94. Bálint Sándor

93. Kristó Gyula

¹⁶ ÚJSZÁSZI ILONA 2006. 114–115/1989. E. T. számú határozat.

¹⁷ BÁLINT SÁNDOR 1957.; BÁLINT SÁNDOR 1959.; BÁLINT SÁNDOR 1962.; BÁLINT SÁNDOR 1968. BÁLINT SÁNDOR 1976–1980.

kiemelkedő alkotása a hazai és közép-európai szakrális ünnepnapokhoz kapcsolódó hagyományokat bemutató monográfiája.¹⁸ A vallási és szellemi néprajzban nemzetközi hírű szelíd tudóst, aki méltán kapta „a legszögédibb szögédi” epitheton ornanst, 1965-ben izgatással vádolták, és nyugdíjba kényszerítették.

A szerves kémikus Szabó Zoltán és tanítványai elsősorban a reakciókinetika és a koordinációs kémia terén értek el kiemelkedő eredményeket (Bérces Tibor, Burger Kálmán, Csányi László, Gál Dezső, Huhn Péter, Lakatos Béla, Márta Ferenc, Solymosi Frigyes). A fénytani kutatások „színképe” Fröhlich Pál foszforeszcencia- és Budó Ágoston, majd Ketskemény István fluoreszcencia-vizsgálataitól a hetvenes és nyolcvanas években egyre sikeresebben művelt lézertudományok terjed (Kozma László, Bor Zsolt). A matematika

95. Szabó Zoltán

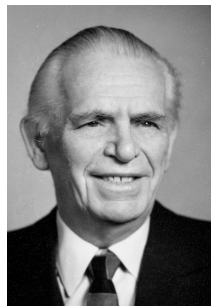
tanszékeket egyesítő Bolyai Intézet Kalmár László, Rédei László és Szókefalvi-Nagy Béla, majd tanítványaik (Fodor Géza, Gécseg Ferenc, Tandori Károly) vezetésével megőrizte a nagy elődöknek — Riesz és Haar professzoroknak — köszönhető óriási nemzetközi tekintélyét. Kalmár László hozta létre a hatvanas években az egyetemi Kibernetikai Laboratóriumot, és meghatározó szerepet játszott a hazai számítógép-kultúra megteremtésében, amelynek a szegedi egyetem egyik kiinduló pontjául szolgált.

96. Budó Ágoston

97. Kalmár László

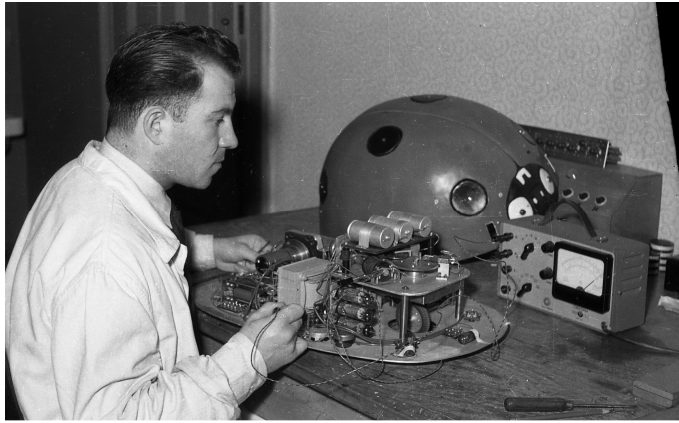

98. Rédei László

99. Szókefalvi-Nagy Béla

¹⁸ BÁLINT SÁNDOR 1976.; BÁLINT SÁNDOR 1977.; BÁLINT SÁNDOR 1998.

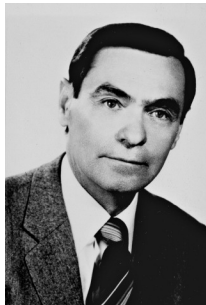

100. Muszka Dániel, Kalmár László munkatársa az egyetemen az első hazai kibernetikai állatmodellel, a „Katicabogárral”

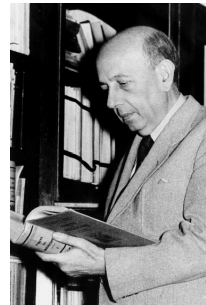
Az orvosegyetem neves, iskolateremtő tudósai közül is kiemelkedik id. Hetényi Géza, az I. sz. Belgyógyászati Klinika, ill. ifj. Jancsó Miklós, a Gyógyszertani Intézet igazgatója. A Sebészeti Klinikán 1962-ben Németh András végezte az első hazai veseátültetést.

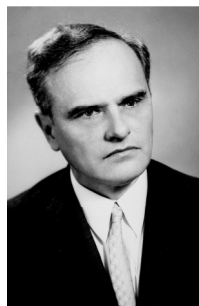
101. ifj. Jancsó Miklós

102. Németh András

103. id. Hetényi Géza

104. Halász Előd

Említést érdemel az egyetemek oktatóinak néhány nagy sikerű könyve, így Halász Előd magyar-német és német-magyar szótára, amely 1952-től 1994-ig 11 kiadást ért meg, valamint Bakos Ferenc műve, az *Idegen szavak szótára*. Ennek első kiadása 1958-ban jelent meg, átdolgozott kiadásai pedig azóta is mindig kelendők. Világsiker volt Riesz Frigyes és Szőkefalvi-Nagy Béla nagy műve, a *Leçons d'analyse fonctionnelle*, amelyet 1952-ben először francia nyelven adtak ki. Miután lefordították németre,

oroszra, angolra, kínaira és japánra, 1988-ban magyarul is megjelent.

A tudományegyetem korábbi szakmai folyóiratait (*Acta Universitatis*) a háború után a korábbi támogató szervezet (az egyetem barátainak egyesülete) erőtlensége, majd megszüntetése miatt egy évtizeden át nem adták ki. Kivétel volt az 1922-től folyamatosan megjelenő *Acta Scientiarum Mathematicarum*, és az 1943-ban indult, majd 1948-tól újra rendszeresen kiadott *Acta Mineralogica et Petrographica*.

1955-től újból megjelentek egyes egyetemi szakfolyóiratok, név szerint: *Acta Iuridica et Politica*, *Acta Philologica*, *Acta Biologica*, *Acta Geographica*, *Acta Physica et Chemica*, *Acta Bibliothecaria*.

A következő években számos további egyetemi folyóirat indult: *Acta Paedagogica et Psychologica* (1956), *Acta Historica* (1957), *Acta Ethnographica et Linguistica* (1957), *Acta Antiqua* (1958) et *Archaeologica* (1963), *Acta Climatologica* (1959), *Acta Philosophica* (1959), *Acta Oeconomico-Politica* (1959), *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum* (1961), *Acta Germanica* (1961), *Acta Scientiarum Socialismi* (1961), *Dissertationes Slavicae* (1962), *Acta Romanica* (1964), *Tiscia* (1965, a Kolosváry Gábor által 1955-ben létrehozott Tiszakutató Munkaközösség folyóirata), *Aetas* (1985, egyetemi hallgatók történelmi kiadványából vált tekintélyes folyóirattá).

TUDOMÁNYOS CÍMEK ÉS FOKOZATOK

A háború után az egyetem továbbra is doktori címet (dr.) adott végzett jog- és orvostanhallgatóinak. Ezt a címet más karok végzett hallgatói szintén megkaphatták, bizonyos tudományos munkák eredményes elvégzésének elismeréseként. Megszűnt azonban a legkiválóbb (tanulmányaik során mindig a legmagasabb érdemjegyet szerzett) diákok kitüntetéssel (*sub auspiciis gubernatoris*, azaz a kormányzó védnökségével) történő doktorrá avatása. Természetesen a kormányzó neve is elmaradt az egyetem nevéből: 1945 májusától Szegedi Tudományegyetem lett. Itt említhető meg, hogy az 1940-ben Szegedről Kolozsvárra visszaköltözött Ferenc József Tudományegyetem a második világháború utáni újbóli hatalomváltás miatt megszűnt.¹⁹ A negyvenes években a legkiválóbbakat néhány alkalommal még *sub laurea almae matris* (egyetemi babérkoszorús) címmel avatták doktorrá. Ám 1950-ben szovjet mintát követve alapjaiban megváltozott a tudományos címek és fokozatok rendszere. Az egyetemek elvesztették jogukat doktori cím adományozására, és a bevezetett „kandidátus” és „tudományok doktora” fokozatok odaítélésében nem kaptak szerepet. A doktori cím megszüntetése különösen sérelmes volt az orvosok és jogászok számára, hiszen ők a cím használatával igazolhatták magas szintű képzettségüket pácienseik és klienseik előtt. 1957-

¹⁹ L. SZEGED TÖRT. 4. 581.

ben az egyetemek visszanyerték doktoráltatási jogukat, és a kitüntetéses doktoravatások ezután *sub auspiciis rei publicae popularis* (a népköztársaság védnökségével) történtek. A tudományos fokozatok átalakított rendszere meggyökeresedett és lényegében a rendszerváltoztatásig változatlan maradt.

EGYETEMI KÖNYVTÁRAK

Az egyetemi könyvtár második világháború előtti bő 200 000 kötetes állománya a következő fél évszázad során több mint 800 000-re bővült. A könyvtár mindvégig elsősorban az egyetemi oktató, kutató és tanulmányi munkát szolgálta, de segítette a városi közművelődést is. Fejlődését az állandó helyszűke gátolta. Ezt csak kis mértékben enyhítette a jogi kar, később az egyetemi gazdasági hivatal kiköltözése a könyvtárnak helyet adó központi egyetemi épületből (1951, ill. 1989).

A könyvtárnak mindig voltak olyan munkatársai, akik valamely, az egyetemen művelt tudomány kiváló művelőiként sem kaptak oktatói vagy kutatói állást; számukra átmeneti menedéket jelentett a könyvtárosság, amelyet alkotó módon végeztek, de szaktudományos kutatásaikat is folytatták, élve a könyvtár lehetőségeivel. Így végeztek jelentős kutatásokat pl. Péter László és Lengyel András irodalomtörténészek, Kulcsár Péter és Szegfű László történészek. 1950-ben Bálint Sándort szintén az egyetemi könyvtárba száműzték; ott készítette el a *Szegedi szótárt*.

A könyvtárat 1951-ig id. Csillik Bertalan egyetemi magántanár vezette. Nyugdíjazása után helyére Szekeres Pál került. 1954-ben vette át tőle a vezetést Hencz Aurél, az államigazgatás tudós kutatója, aki ezt az igazgatási feladatot is mintaszerűen teljesítette. 1958-ban a forradalom alatti „megalkuvásáért” tisztségéről leváltották, de továbbra is a könyvtárban dolgozott. Kései elégtételként 1981-ben kapott címzetes professzori rangot. Utódja Havasi Zoltán lett, felkészült könyvtárpolitikus. 1973-ban az Országos Széchényi Könyvtár igazgatói székébe távozott. Utána Karácsonyi Béla jött, aki közéleti tekintélyét intézményének javára kamatoztatta. 1980-ban a könyvtár I. osztályú tudományos nagykönyvtár minősítést kapott. 1987-ben Ligeti Lajos, a kiváló orientalista szakkönyvtárának mintegy 15000 kötetét a könyvtárnak adományozta. 1989-ben a nagy tudású vérbeli könyvtáros, Mader Béla vette át a könyvtár vezetését. A nyolcvanas évek végére a beiratkozott olvasók száma közel 6000-re nőtt.

Időközben az Orvostudományi Egyetem létrejöttével az addigi orvoskari könyvtár súlya megnőtt: 1955-ben önálló épületet kapott (Tisza Lajos — akkor Sztálin — körút 109). Vezetője 1961-től a korábbi neves szegedi labdarúgó, Zallár Andor, az egyetemtörténet jeles kutatója volt.

AZ EGYETEMEK NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI

A háború utáni másfél évtizedben az egyetem oktatói ritkán találkozhattak külföldi kollégáikkal. 1949-től 1960-ig csupán mintegy 150 alkalommal utaztak külföldre szakmai céllal; e lehetőséghez akkor inkább csak a nemzetközi hírű professzorok jutottak. Ezt jóval meghaladta az — elsősorban szocialista országokból — ide látogató külföldi szakemberek száma.²⁰

Még a hatvanas években is ritkák és rendszertelenek voltak a „nyugati” (azaz kapitalista rendszerű országból érkező) tudósok rövid látogatásai, valamint a kiutazások nyugatra, és minden esetben minisztériumi engedélytől függtek. A külföldi kapcsolatok többségét az ún. *testvéregyetemi* szerződések keretében szervezett csereszerveződések képezték. 1970-ig pl. a JATE ilyen szerződést kötött a Herzenről elnevezett leningrádi tanárképző egyetemmel, a Gercen Pedagógiai Intézettel, valamint a greifswaldi, az odesszai, az újvidéki és a temesvári egyetemmel.

A hatvanas évek végétől megerősödtek mindkét egyetem — elsősorban a természettudományi és a gyógyszerész kar — kapcsolatai a hazai iparral. A vállalatok megbízásából végzett kutatások számottevő *kaká* (kölségvetésen kívüli) jövedelmet hoztak az intézményeknek és maguknak a résztvevőknek. Élve a bel- és külpolitikai enyhülés nyújtotta lehetőséggel, az egyetemek ennek a jövedelemnek jelentős részét fordították munkatársaik rövid külföldi tanulmányújtaira vagy kiküldésére külföldi konferenciákra. A hetvenes években a szerződéses kapcsolatok köre is bővült (Lódz, Lipcse, Plovdiv), majd a nyolcvanas évek elejétől jelentős változásként a partnerek között megjelentek a nyugat-európai egyetemek; ekkor már nem minisztériumi javaslatra, hanem helyi kezdeményezésre. Az első ilyen szerződéseket a JATE a nyolcvanas évek elején a turkui, a regensburgi, az udinei és a göttingai egyetemmel kötötte. A kiutazásoknak a nyolcvanas évek második feléig tréfálkozva vagy bosszankodva emlegetett velejárója volt a *tükösítés* (titkos ügykezelés): a külföldre utazó előadását és más írásos anyagait az erre kijelölt egyetemi tisztviselő gondosan becsomagolta és lepecsételte. Az értelmetlennek látszó eljárás célja az ötvenes években a tudományos eredmények külföldre juttatásának megakadályozása lehetett; későbbi gyakorlati haszna a mindenféle írott anyagot gyanakvással kezelő vám- és határőrök megnyugtatásában nyilvánult meg.

Már a hetvenes évek elején rendezett a JATE olyan tudományos konferenciákat (először kémiai és matematikai tárgyban), amelyekre nyugati tudósok is eljöttek. Ezeknek a rendszerint tudományos társulatok támogatásával szervezett rendezvényeknek a gyakorisága és jelentősége fokozatosan növekedett. Pl. 1975-ben egy matematikai konferencia már 33 nyugati résztvevőt számlált.²¹ Külön említést érdemel a Nagy László, majd Czúcz Ottó

²⁰ JATE BESZÁMOLÓJA 1948–1967. 107.

²¹ JATE ÉVKÖNYVE 1974/75. 124.

jogászprofesszorok által 1986-tól évente megszervezett összehasonlító munkajogi nemzetközi szeminárium.

A nagyhírű professzorok — elsősorban külföldiek — díszdoktorsággal való megtisztelésének régi egyetemi szokása évtizedekig szünetelt. Az első nyugati tudósok díszdoktorrá fogadása 1971-ben — az egyetem szegedi működésének 50. évfordulóján — volt. 1981-től 1990-ig a JATE 15, a SZOTE 18 tudósnak, köztük hét ill. tizenhat nyugatinak adott díszdoktori címet.²²

2. TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA

1944 októberében a Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola tanárainak többsége elhagyta a várost. Az oktatás csak az 1945/46-i tanévben került megszokott medrébe. A front áthaladása után Kesselyák Adorján, a Tisza élővilágának kutatója, a molekuláris biológia hazai előfutára, kapott ideiglenes megbízást a főiskola vezetésére. Az újrakezdés személyi és tárgyi feltételeinek megteremtését sikeresen végezte. 1945 nyarától Eperjessy Kálmán történész (József Attila egykori gimnáziumi tanára) lett az igazgató.

A nyolcosztályos általános iskolai oktatást bevezető 6650/1945. M. E. számú rendelet megszüntette a polgári iskolákat. Ez módosította a tanárképző főiskola feladatait. 1947-től „pedagógiai főiskola” elnevezéssel, a korábbi gyakorlattól eltérően az egyetemtől független, hároméves képzési idejű, általános iskolai tanárokat képző intézményként folytatta munkáját (Szeged története, 4. k., 574-6). Ezzel a főiskola két kiváltságát is elveszítette. Egyrészt addig az ország egyetlen polgári iskolai tanárképző főiskolája volt, 1947-ben pedig a nyolcosztályos iskolához szükséges nagyszámú tanár képzésére Budapesten (majd a következő évben Debrecenben és Pécsen) is nyílt pedagógiai főiskola. Másrészt megszűnt a tanítóképző intézeti tanárok képzését ugyancsak az egyetemmel közösen végző Apponyi Kollégium, amely addig a tanárképző főiskola keretében működött.

Az átmenet szükségszerűen tovább gyöngítette a főiskolát mint tudományos intézményt, pedig már 1940-ben súlyos vérvesztéséget szenvedett tudós tanárainak (Ábrahám Ambrusnak, Bruckner Győzőnek, Greguss Pálnak, Szőkefalvi-Nagy Gyulának) távozásával az egyetemre. Most Budó Ágoston fizikus és Szőkefalvi-Nagy Béla matematikus került át az egyetemre, és az új szabályozás következtében megszakadt a főiskola kapcsolata az egyetemmel és így az eltávozottakkal egyaránt. 1949-ben Ágoston György lett a főiskola igazgatója. Már beköszöntőjében hangzott, hogy a marxizmus-leninizmusnak kell áthatnia a főiskola minden előadását. Az alkalmazkodás az újszerű feladatokhoz természetesen nehezebb volt Szegeden, mint a hagyományok nélküli új pedagógiai főiskolákon. A megváltozott közoktatást szol-

²² SZEGEDI EGYETEMI ALMANACH 1921–1996.; SZTE MÚLTJA ÉS JELENE 1921–1998.

gáló oktatási intézmény „bejáratása” sok éven át tartott. 1949-től a képzés céljává az általános iskolák 5-8. osztályaiban tanító tanárok képzése lett. 1950-től szovjet mintára a tanárképzés idejét két évre szállították le, ez a rendszer azonban csak négy évet élt, utána visszatértek a hároméves képzésre. 1952-ben a Budapestre távozott Ágoston György helyére Lerner Károly került, s haláláig, 1958-ig vezette az intézményt. 1955-ben váratlanul megszüntették a budapesti pedagógiai főiskolát. Hallgatóit és oktatóinak egy részét a szegedi főiskola vette át.

Évtizedeken át vitatták, vajon a főiskola feladatai közé tartozik-e a nevelés és oktatás tudományán túl az oktatott szaktudományok művelése. Az irodalomtudomány veszélyes szakterületnek bizonyult: 1955-ben Vajda Lászlót, a magyar irodalmi tanszék vezetőjét leváltották és az egyetemi könyvtárba helyezték (ott lett jeles Móra-kutató), munkatársának, Vajtai Istvánnak „A költészet varázsa” című tanulmánya miatt. Ebben szerzője a szocialista költészet állásáról és jövőjéről értekezett. Szelíd bíráló szavait sokan magukra vehették, mert a helyi irodalomtudomány és irodalmi élet akkori jeleseit (Baróti Dezső, Halász Előd, Kiss Lajos, Nagy Sándor, Osváth Béla, Szabolcsi Gábor) bízták meg „irodalmi törvényszék” keretében Vajtai nézeteinek „megcáfolásával”. Mellette csak tanszékvezetője állt ki. A természettudományok kevesebb veszélyt rejtettek. A tanárok tudományos tevékenységét tükröző évkönyvet a főiskola először 1956-ban adott ki. Ez a következő években rendszeresen megjelenő kiadvány később — az egyetemi tudományos folyóiratok hagyományait követve — *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis* címmel jelent meg.

A forradalmat előkészítő diákmozgalomból a főiskola hallgatói is kivették részüket. Az intézmény vezetősége 1956. október 24-étől bölcsen oktatási szünetet rendelt el, amely csaknem három hónapig tartott. Ezt a kényszerű vakációt Szép Jenő, a matematika tanszék vezetője használta ki legjobban: 1957-ben, elsőként a főiskola tanárai között, megszerezte a tudományok doktora fokozatot.

A tudomány szempontjából súlyos veszteséget hozott a forradalom utáni konszolidáció. Példák: A főiskola forradalmi bizottsága elnökévé a köztisztviselvényben álló Eperjessy Kálmánt választották; őt 1957-ben nyugdíjazták. Elbocsátották Aldobolyi Nagy Miklóst, a földrajzi tanszék vezetőjét, mivel verbálisan vétkezett. Végh Joachim igazgatóhelyettest, történelem-tankönyvek íróját szervezkedés miatt internálták; utána általános iskolába került. Vajtai Istvánt is ekkor nyugdíjazták.

Lerner Károly után Csukás István irodalomtörténész — addig minisztériumi tisztviselő — lett az igazgató. 1959-től négyéves és háromszakos a főiskolai tanárképzés. Ez sem tartott sokáig: 1964-től ismét két szakon folyt a képzés, és ez már kitarthatott a rendszerváltásig. 1962-ben a főiskola nevébe a „pedagógiai” helyett újra a „tanárképző” jelző került. 1963-ban megszűnt a tanítóképzés Szegeden; épületét a főiskola vette át. Ugyanebben az évben a Te-

leki Blanka Leánykollégiummal gazdagodott az intézmény. 1966-ban Csukás István kandidátusi fokozatot szerzett, és docensként átment az egyetemre. Helyébe Szendrei János matematikus lépett. Ő 1961-ben kandidátusként jött át a tudományegyetemről, a közgazdasági egyetemre távozott Szép Jenő helyébe.

A szaktudományában elismert Szendrei nehéz munkát vállalt, mert az oktatási minisztérium 1966 elején a főiskolákat a felsőoktatástól a közoktatás felügyeleti területéhez sorolta át. A főiskolákat irányító minisztériumi osztály — ha óvatos nyelvezettel is — a nevelés- és iskolaközpontúság nyilvánvalóan helyes elvét a szaktudományos tevékenység rovására próbálta érvényesíteni. Ennek Szendrei lehetőségeinek határáig ellenállt. Hároméves megbízása lejártakor a minisztérium Hegedűs Andrást, a bajai tanítóképző intézet igazgatóját, az irodalom és pedagógia kapcsolatának ismert szakemberét, az 1957-ben rehabilitált, de 1968-ban elhunyt Vajda László utódát bízta meg a főiskola igazgatásával. Ugyanekkor adta ki azonban az MSZMP Központi Bizottsága tudománypolitikai irányelveit, amelyek időszerűtlenné tették a szaktudományok háttérbe szorítását a főiskolán.

Hegedűs agilis, rátermett igazgatónak bizonyult, sikeresen egyeztetette össze a felsőbb szervek nem mindig következetes szempontjait. Alapító szerkesztője volt az 1971-től Szegeden kiadott *Kincskereső* című irodalmi gyermekfolyóiratnak. Javaslatára vette fel a főiskola Juhász Gyula nevét 1973-ban, a főiskola budapesti elődje alapításának centenáriumán. Élete delén hunyt el 1975-ben. Az igazgatói (hivatalosan ekkor már főigazgatói) székben Moholi Károly, a földrajzi tanszék vezetője követte. Ebben az évben került vissza a főiskola — minisztériumi irányítás szempontjából — a közoktatásból a felsőoktatás körébe.

1976-ban a főiskola 12 oktatójának, tehát az oktatók mintegy 7 százalékának volt kandidátusi vagy akadémiai doktori fokozata, és 57 oktatónak az 1957-től újra elnyerhető egyetemi doktorátusa. A hallgatók száma az 1976/77. tanévben meghaladta a háromezretet. Az is az idők változását jelezte, hogy Moholi szolgálatának letelte után 1981-ben újra Szendrei János kapott főigazgatói megbízást. 1976 és 1990 között a főiskola 32 oktatója szerezte meg a kandidátusi fokozatot. A testnevelő tanárokat is képző főiskola régóta hiányzó sportcsarnoka 1986-ban épült fel a Topolya soron. 1987-től a magyar nyelvészeti tanszék vezetője, Békési Imre végezte a főigazgatói munkát.

3. TOVÁBBI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

RÓMAI KATOLIKUS PÁPKÉPZÉS

A háború után 1950-ig egymás mellett működött a jezsuita szerzetesrend missziós munkára felkészítő hittudományi és bölcséleti főiskolája, valamint az egyházmegyei szemináriumi feladatot is ellátó püspöki hittudományi főiskola. 1948-ban az intézmény épületének egy részéből egyetemi diákszálló lett. Az egyház csak 1990 után kapta vissza. Amikor a tanítórendek kivételével a szerzetesrendeket betiltották, megszűnt a jezsuiták főiskolája, és hasonlóképpen az egyházmegyei főiskolában betöltött irányító szerepük. Ez utóbbinak a feladatai megnövekedtek: 1951-ben bezárták a kalocsai érseki szemináriumot, növendékei és tanárai Szegedre költöztek. Később — néhány más papnevelő intézmény működési engedélyének megvonása után — a székesfehérvári, váci és veszprémi egyházmegyék papnövendékei is Szegeden tanultak.

1962-től három évig a szegedi főiskola spirituális (a növendékek lelki-életi képzését vezető tanára) volt Paskai László, a későbbi esztergomi érsek, prímás. Ugyanezt a tisztséget viselte tizenöt évig Gyulay Endre, aki 1987-ben a szeged-csanádi egyházmegye püspöke lett.

A hetvenes évek elejétől a főiskola — összhangban a II. vatikáni zsinat útmutatásaival, az országban először — világi levelező hallgatók (leendő hittanárok és hitoktatók) számára megindította a teológia oktatását. Ezt a tevékenységét az évtized végétől engedély hiányában szüneteltetnie kellett, 1983-tól azonban már állami hozzájárulással végezhetett. 1985-ben a főiskolán 30 papnövendék és 31 világi levelező hallgató kezdte meg tanulmányait. (Összehasonlításképpen: 1950-ben a felvett papnövendékek száma 39 volt.) Világi nappali tagozatos hallgatók felvételére, a hittudományi főiskola előadásainak látogatására más szakon tanuló egyetemisták és főiskolások számára csak 1990-től nyílt lehetőség.

ÚJ FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

1951-ben Közlekedési Műszaki Egyetem kezdte meg tevékenységét Szegeden, ám két évvel később már Szolnokra, további négy év után pedig Budapestre költözött. Ott végül a műszaki egyetem közlekedésmérnöki karává fejlődött. Szegedi épületeiben textilipari technikum indult.

A hagyományokban gazdag városi zenede 1946-ban Szegedi Állami Zenekonzervatórium néven folytatta munkáját. 1952-ben lett zeneművészeti szakiskola. 1966-ban az ének- és zenetanárképzés főiskolai szintre emelkedett. A konzervatórium ekkortól a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Fő-

iskola Ének- és Zeneiskolai Tanárképző Intézetének szegedi tagozataként működött tovább.²³

A Fodor József Élelmiszeripari Szakközépiskola épületében 1962-ben felsőfokú élelmiszeripari technikum nyílt. 1970-ben ezt összevonták az ugyanakkor alapított budapesti intézménnyel, Élelmiszeripari Főiskola, Szeged névvel. Ekkor technológia és gépész szakon 627 hallgató látogatta az intézményt. Első főigazgatója Horváth Károly volt. Két évvel később csatlakozott hozzá az átszervezett hódmezővásárhelyi felsőfokú mezőgazdasági technikum, mint a főiskola állattenyésztési kara. Az utóbbi 1979-ben levált a szegedi főiskoláról, és a budapesti Állatorvostudományi Egyetem kötelékébe került. Ezután az élelmiszeripari főiskolát Gábor Miklósné vezette, továbbra is évi 500-600 hallgatóval. Eközben lényegesen javultak az oktatás valamint a tudományos kutatás személyi és anyagi feltételei. Újabb hét év elteltével a főiskolát a budapesti kertészeti egyetemhez csatolták élelmiszeripari főiskolai karként. Ekkor az élelmiszeripar a befogadó intézmény nevébe is belekerült. Vezetője 1988-tól 1990-ig Balogh Sándor volt. Néhány példa az intézményben eredményesen művelt kutatási témákra: élelmiszeripari termékek előállítási technológiáinak fejlesztése, élelmiszeripari berendezések kifejlesztését és alkalmazását célzó vizsgálatok, mikrobiológia és biotechnológia az élelmiszeriparban, élelmiszerkémia és élelmiszeranalitika, ezen belül a gabonaalapú élelmiszerek komplex kutatása, stb.

A védőnőképzést, amely 1947-ben indult újra, 1973-ban emelték főiskolai szintre. Ekkor az iskola a budapesti orvostovábbképző intézet kihelyezett tagozata lett; 1989-től pedig a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem főiskolai karaként működött tovább, s ugyanakkor gyógytornász-képzést és általános szociális munkás képzést indított.²⁴

4. A KÖZMŰVELŐDÉS INTÉZMÉNYEI A TUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN

VÁROSI MÚZEUM (MÓRA FERENC MÚZEUM)

1944 októberében Csallány Dezső, a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum igazgatója, eleget téve a kiürítési utasításnak hátizsákjába tette a múzeum aranykincseit, és Németországig menekült. Az elvitt értékeket lelkiismeretesen megőrizte, és 1945 végén hazatérve hiánytalanul visszaszolgáltatta. Mindazonáltal nem igazolták, tisztségébe nem kerülhetett vissza. A kettős intézményt ekkor már korábbi helyettese, a könyvtáros Szőke Mihály vezette 1949-ig. Az épület nem súlyos háborús kárait hamarosan helyreállították és

²³ www.music.u-szeged.hu

²⁴ www.etszk.u-szeged.hu

mindkét gyűjteményt látogathatóvá tették. A múzeum 1946 októberében nyílt meg. Ugyanekkor avatták fel Móra Ferenc már 1938-ban felállított szobrát az épület előtti parkban.

A múzeum önálló élete — változatlanul egy épületben a Somogyi-könyvtárral — 1950 elején kezdődött. Ekkor kapott igazgatói kinevezést Bálint Alajos, Buday Árpád²⁵ tanítványa, később munkatársa, a hazai középkori régészet egyik úttörő kutatója, aki 1939-től a kassai, 1945-től igazgatóként a kecskeméti múzeumban dolgozott. Szegedi működésének első éveit elsősorban kiállítások szervezése jellemezte. Ezek révén a múzeum a városi közművelődésnek ismét jelentős fóruma lett, s a művelődéspolitikai igényeit is teljesítette. Első kiállítása 1950 nyarán *Az Alföld tája és népe* címmel nyílt meg.

A városi múzeumot 1951-ben államosították. A neve „állami múzeum” lett, de néhány hónappal később felvette Móra Ferenc nevét. A várostól 1952-ben képtár céljára megkapta az egykori iparcsarnok Horváth Mihály utcai épületét. Ebben az első kiállításokat *A magyar festészet 150 éve* és *Szegedi festők haladó hagyományai* címmel rendezték; az utóbbit a múzeum saját anyagából. Ugyancsak átadta a város a múzeum mögött lévő vármaradványt, amelynek átalakítása múzeumi célra az ötvenes évek végén kezdődött el. A főépület két szárnya 1955-ben befejezett bővítésének átmeneti hátrányaiból, később előnyeiből a múzeum a Somogyi-könyvtárnál nagyobb mértékben részesedett. 1956-ban a Beretzk Péter életművének anyagából készült, a Fehértó élővilágát bemutató kiállítás mellett állandó néprajzi, irodalomtörténeti és képzőművészeti kiállítások is várták a látogatót. A következő évben újraindult a múzeum tudományos kiadványsorozata *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* címmel. Ennek három kötete tartalmazta Bálint Sándor *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete* című, csaknem kétezer lap terjedelmű néprajzi monográfiáját (1976, 1977, 1980).

1963-ban a Csongrád megyei tanács, átvéve a múzeum kezelését, a Móra Ferenc Múzeumra bízta a megye múzeumainak (Csongrád, Hódmezővásárhely, Makó, Szentes) szakmai irányítását. Bálint Alajos 1968 végén nyugalomba vonult. Utána egy évig Dömötör János hódmezővásárhelyi múzeumigazgató végezte a megyei múzeumigazgatói teendőket és vezette a Móra Ferenc Múzeumot.

Ezeket a posztokat 1970-ben vette át Trogmayer Ottó. Vezetésével az intézmény dinamikusabban fejlődött tovább, és kiemelkedő szakmai eredményeket ért el. Frissen végzett régészként 1956-ban került a múzeumba. Ásatásai és publikációi, valamint szoros munkakapcsolata a szegedi egyetem ókortörténeti, régészeti és embertani tanszékével meghatározó módon járultak a Dél-Alföld és Szeged környéke történelmi múltjának felderítéséhez a kőkortól az Árpád-korig (l. *Szeged története*, 1. k.). A teljesség igénye nélkül említjük

²⁵ Buday Árpád Kolozsvárról 1921-ben Szegedre került professzor, Erdély római korának tudós kutatója, Buday György apja.

meg Trogmayer néhány jeles régésszé fejlődött munkatársát: Bálint Csanád, Horváth Ferenc, Kürti Béla és Vályi Katalin. Az egyetemi tanszékekről Farkas Gyula, Galántha Márta, Gazdapusztai Gyula, Marcsik Antónia vettek részt az említett kutatásokban. Amikor 1990-ben az egyetem régészeti tanszéke az ókortörténeti tanszékről leválván ismét önállóságot kapott, székhelye a Móra Ferenc Múzeum, első vezetője pedig Trogmayer Ottó lett.

A régészeti kutatások eredményeit a nagyközönség már a hetvenes évek elején a *Hunok, avarok, magyarok* címmel rendezett állandó kiállításon ismerhette meg. A nyolcvanas években pedig az avarok kincseit bemutató kiállítás bejárta Európa számos nagyvárosát.

1972-től 1977-ig a múzeum minden nyáron háromszor kéthetes diáktábort szervezett. Résztvevői régészek vezetésével a sövényházi kolostorromokat tárták fel. (1974-ben kapta a község a jelenlegi Ópusztaszer nevet.) Az ásatások jó eredményei segítették Erdei Ferenc elgondolásának megvalósítását, hogy az Árpád-emlékmű környezetében nemzeti emlékparkot hozzanak létre, amelyben többek között újra látható a főváros ostromakor 1944-ben súlyosan sérült, a honfoglalást ábrázoló milleniumi Feszty-körkép is, amely restaurálását az időközben használhatóvá tett vármaradványban kezdték meg. Ám még további két évtized telt el, amíg a nemzeti emlékpark megálmodott alakjában megvalósult. Ebben Trogmayer Ottónak, az emlékparkot gazdagító néprajzi szabadtéri múzeum megalapozásában pedig munkatársának, Juhász Antalnak volt oroszlánrésze.

A múzeum, egyedülálló régészeti gyűjteménye mellett, történeti, irodalmi, iparművészeti, képzőművészeti, néprajzi és természettudományi gyűjteménnyel, valamint éremtárral és fényképtárral várta az érdeklődőket és a kutatókat.

A történeti gyűjteményt 1962-től a polihisztor Csongor Győző²⁶ gondozta, 1975-től pedig Zombori István, a múzeum történeti osztályának vezetője kezelte és gazdagította. A történeti osztály 1981-ben a vármaradványban állandó várostörténeti kiállítást hozott létre. 1985 óta a Fekete házban működik (Somogyi utca 12.). A nyolcvanas években öt országos tudományos konferenciát szervezett, és ezek előadásait tanulmánykötetekben tette közzé.

Az 1954-ben létesített irodalomtörténeti gyűjteményt 1970-ig Madácsy László főiskolai tanár, majd egyetemi docens mellékfoglalkozásként gondozta. Jelentős Móra-, Juhász Gyula- és Tömörkény-anyagot gyűjtött össze. (A Juhász Gyula-relikviák nagyobb része — a Kilényi-gyűjtemény — a Somogyi-könyvtárban van.) 1980-tól Lengyel András bővítette tovább a gyűjteményt.

A korábban Czögler Kálmán gimnáziumi tanár által gondosan kezelt természettudományi (elsősorban zoológiai és botanikai) gyűjtemény 1936-tól állandó gazda nélkül maradt. Csak 1952-ben került ismét hozzáértő kézbe,

²⁶ Cibula Antal fia, I. SZEGED TÖRT. 3. és 4.

amikor Csongor Győző a múzeumhoz került. Alkalmazását a gyűjtemény említést érdemlő gazdagodása tette szükségessé. A neves ornitológus Beretzk Péter főorvos gazdag Fehértó-gyűjteményét már 1936-ban múzeumi letétbe helyezte, 1951-ben pedig a múzeumnak adományozta. Anyagából a következő évben emlékezetes diorámás állandó kiállítás nyílt. 1957-ben Marián Miklós herpetológus, 1963-ban pedig Gallé László gimnáziumi igazgató, a lichenológia (a zuzmók tudománya) művelője is a múzeum munkatársa lett. Gaskó Béla entomológus 1974-ben került a gyűjteményhez, és 1985-től vezeti a természettudományi osztályt. Munkásságával a gyűjteménybe tartozó tárgyak száma közel megháromszorozódott.

A nagyközönség számára talán legvonzóbb képzőművészeti és néprajzi gyűjtemények közül fejezetünk tárgyára figyelemmel itt csak az utóbbiról esik szó. Ezt több mint három évtizeden át Juhász Antal gyarapította. Ő készítette el 1964-ben a *Szeged környéki népélet* című állandó kiállítást, majd a múzeumban és külföldön több nagy kiállításon mutatta be Csongrád megye népművészetét. A néprajzi osztály kincsei közé tartozik Bálint Sándor múzeumba került tárgyi hagyatéka.

Az iparművészeti gyűjtemény és a fényképtár gazdag anyaggal egészíti ki a város történetére vonatkozó írott emlékeket. A múzeum egykori első kezdeményének, az éremtárnak az állománya időszakunkban több mint kétszeresére növekedett Nagy Ádám vezetésével.²⁷

SOMOGYI-KÖNYVTÁR

Állományában a háború nem okozott jelentős kárt. A várost a front áthaladása utáni napokban irányító Pálffy György tanácsnok — szakképzett könyvtáros hiányában — Majtényi Béla hittanárt bízta meg a múzeum és könyvtár vezetésével. Ő gondoskodott az épület használhatóvá tételéről és a könyvek biztonságba helyezéséről. A könyvállomány ekkor meghaladta a 142000 „könyvtári egységet”. A könyvtár 1945 júniusában nyílt meg a közönség számára. 1945 őszén Majtényi Bélát püspöke visszahívta. Ekkor Szőke Mihály könyvtáros lett a kettős intézmény vezetője.

A következő években a könyvállomány szerény mértékben gyarapodott tovább. Nőtt az olvasók száma is. 1950 január 1-étől a Somogyi-könyvtárat és a múzeumot miniszteri rendelet választotta szét. A válásnak a könyvtár számára sérelmes velejárója volt, hogy gazdag néprajzi és régészeti könyvanyagának, valamint a helyismereti munkáknak jelentős része a múzeumba került át. Igyekeznie kellett, hogy ezeket pótolja.

A könyvtár fennállásának első hét évtizedében „praesens” rendszerű, azaz csak helyben olvastató könyvtárként működött, jelentéktelen kölcsönzési

²⁷ LENGYEL ANDRÁS 2002.

tevékenységgel. Például 1948-ban (ötfős személyzettel) a helyben olvasott kötetek száma 51 495, a kölcsönzötteké mindössze 600 volt. Az állománynak több mint kétharmadát társadalomtudományi szakkönyvek alkották, ugyanakkor a magyar szépirodalom aránya csupán 7 százalékot tett ki. Olvasótáborának legnagyobb részét felsőbb gimnáziumi tanulók, egyetemi hallgatók, valamint tanárok és más magasan képzett értelmiségiek jelentették. Így az intézmény, amely homlokzatán büszkén viselte *A közművelődésnek* feliratot, valójában inkább a város tudományos életéhez nyújtott az egyetemi könyvtárral összevethető mértékű segítséget.

Az országos művelődéspolitikai, amely 1949-től a könyvtárakat is szorosabb gyeplőre fogta, a Somogyi-könyvtárat közművelődési könyvtárrá kívánta formálni, kétségtelen sikerrel. A jelentősen gyarapodó, összetételében átalakuló állományból kölcsönzött kötetek száma már 1952-ben meghaladta a helyben olvasottakét. 1952-től két év alatt kiépült — majd a következő évtizedek során tovább fejlődött — a fiókkönyvtárak hálózata.

1953 őszen kezdődött és két évig tartott a könyvtárnak és múzeumnak otthont adó Közművelődési palota bővítése. Ez a két intézmény területét mintegy 900 négyzetméterrel növelte. A személyi feltételek is javultak, legalábbis számszerűleg: 1954-ben a könyvtárban már 11 fő dolgozott, nem számítva a fiókkönyvtárak kezelőit. Ebben az évben a városi tanács, a könyvtár dinamikus fejlődésére hivatkozva visszavonta Szőke Mihály vezetői megbízását, és helyére a tanári végzettségű Lódi Ferenc költőt, újságírókat állította. Lódi hamarosan belátta, hogy a feladattal nem tud megbirkózni, és lemondott, az igazgatói tisztséget 1956 tavaszán Bezeredy István tanár kapta.

Az ezt követő időszakban megújult a Somogyi-könyvtár tudományos szerepköre, bár ez a folyamat időnként szűklátókörű bírálatokat váltott ki. Néhány évig a könyvtár munkatársa volt Csetri Lajos, a későbbi egyetemi tanár, irodalomtudós. 1958-ban került a könyvtárhoz és vette át a helytörténeti gyűjtemény kezelését az íróként már ismert Tóth Béla. 1961-ben lépett kényszerűen a könyvtár szolgálatába az egyetemről eltávolított Péter László. Ők ketten a következő évtizedekre az intézmény meghatározó személyiségei lettek. Munkásságuk révén a könyvtár a helytörténeti kutatások központja lett. Péter László 1964-től szerkeszti a Szegedi Műhely néven mindmáig élő — és várostörténeti szemlévé fejlődött — Somogyi-könyvtári híradót, és könyvtárosként fáradhatatlanul folytatta irodalomtörténeti munkásságát. Juhász Gyula műveinek kritikai kiadása mellett, többek között, ebben az időszakban írta helyismereti munkáit,²⁸ több kiadást megért szegedi városismertetőit. 1967-ben megindította *A Somogyi-könyvtár kiadványai*, 1974-ben a *Csongrád megyei könyvtári füzetek*, majd 1979-ben a *Szeged múltjából* című könyvsorozatot.

²⁸ Szeged irodalmi emlékhelyei, Somogyi-könyvtár, 1974; Szeged utcanevei, Szeged MV Tanácsa, 1974.

A könyvállomány korszerű katalogizálása 1956-ban kezdődött. A hatvanas évek végére az intézmény akkor korszerű mikrofilmolvasó készülékhez jutott. A könyvtári egységek száma 1970-re 322 000 fölé emelkedett. Nyugati irodalom beszerzésére azonban a szigorú pénzügyi korlátozások miatt sem kerülhetett sor.

Közművelő feladatát a könyvtár sikeresen teljesítette, és ebben nagy részt vállalt a folyamatosan bővülő fiókkönyvtári hálózat: ugyanabban az évben a lakosság 13,9 százaléka volt beiratkozott olvasó. Ezzel Szeged megelőzte a többi vidéki nagyvárost.

1973-ban a Somogyi-könyvtár megyei könyvtári szerepkört kapott. Megromlott egészsége miatt ezt már nem vállalta Bezeredy István, és igazgatói posztjáról felmentést kért. Helyére Tóth Béla került. A hetvenes évek végére az állomány megközelítette a 600 000 könyvtári egységet; kezelésüket 84 munkatárs látta el.

1971-ben Vasváry Ödön szeged-alsóvárosi születésű amerikai református lelkész a könyvtárra hagyományozta az amerikai magyarság történetére vonatkozó értékes gyűjteményét. Elhunytá után, 1978-ban került az anyag a könyvtár birtokába. 1977-ben Szántó Lászlóné Kisteleki Anikó tett alapítványt apja, Kisteleki Ede újságíró, költő emlékére a helyismereti kutatások támogatására; az alapítvány gondozását a könyvtárra bízta.

1975-ben Péter László ösztönzésére, Tóth Béla javaslatára Papp Gyula tanácselnök elhatározta, hogy — Reizner János századfordulón megjelent nagy művének felfrissítésére és folytatására — megírhatja Szeged történetét. Az öt kötetre tervezett munka megszervezésével és kiadásával a Somogyi-könyvtárat, szerkesztésével Péter Lászlót bízta meg. Javaslatára kijelölte a kötet szerkesztőket is Kristó Gyula, Farkas József, Gaál Endre, Serfőző Lajos és Fehér István személyében. A sorozat szerkesztőjének kiérlelt elképzelése volt a történeti monográfiáról, ám ezt politikai ellenérzések miatt nem tudta elfogadtatni a kötet szerkesztőkkel. Ezért Papp Gyula visszavonta Péter László megbízását, és a sorozat szerkesztésével a középkori magyar történelem kiváló tudósát, Kristó Gyula egyetemi tanárt bízta meg. A szerkesztés technikai része továbbra is a Somogyi-könyvtár feladata maradt. A kötetekből 1990-ig kettő jelent meg: az első 1983-ban, a második 1985-ben. (Az olvasó ennek a sorozatnak a kései utolsó kötetét tartja kezében.)

A könyvtár és a múzeum a kibővített közművelődési palotát is gyorsan kinötte. Története során időről időre felmerült új épületbe költöztetése, sőt egyesítése az egyetemi könyvtárral. Tóth Béla a város és a megye vezetői bizalmának és megbecsülésének birtokában elérte, hogy a Somogyi-könyvtár számára a Dóm téren impozáns új otthon épüljön. Így a könyvtár, amely alapításakor, 1883-ban az egyetem mai központi épületében nyílt meg, bő évszázad múltán visszakerült az alapítójáról elnevezett utcába.

A Somogyi-könyvtár 1984-ben foglalta el a korszerű házat, amelyben bizonyára Somogyi Károlynak és Móra Ferencnek is öröme telt volna. Talán

azt sem kifogásolva, hogy benne szorítottak helyet a megyei levéltárnak is, legfeljebb azért csóválták volna fejüket, hogy a kultúra templomának délkeleti sarkán az emberi anyagcsere szentélyei kissé kérkedő elhelyezést nyertek. A megújult intézményt Tóth Béla 1990-ig igazgatta.

Péter László 1985-től már csak *de facto* végezte mindennapos munkája nagyobb részét a Dóm téri épület falai között. Könnyörtelen pontossággal végzett helytörténeti kutatásai és a *Szeged története* első kötetének alapos bírálata folytán *persona non grata* lett a helyi vezetés számára. A már eldöntött nyugdíjazást elkerülendő, *de iure* munkahelyet változtatott: a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében Klaniczay Tibor az *Új magyar irodalmi lexikon* szerkesztésével bízta meg.

LEVÉLTÁR

A városi levéltár igazgatója 1912 óta, 1945 után változatlanul Sz. Szigethy Vilmos. Kevés híján fél évszázados szolgálat végén 1950-ben vonult nyugállományba. Ebben az évben államosították az önkormányzati levéltárakat. Csongrád megye területén két állami levéltárat alakítottak ki: a Szeged városi Közlevéltárat és a Csongrád megyei Közlevéltárat (Szentesen). A megszűnt Csanád megye levéltárát Makóról Szegedre szállították, és a szegedi levéltár része lett. Ennek igazgatójává a makói főlevéltárost, Oltvai Ferencet, a két város, valamint Csanád megye jeles historikusát nevezték ki. 1952-ben a szegedi levéltár új elnevezést — Szegedi Állami Levéltár (SZÁL) — kapott.

1968-ban, amikor a területi (megyei) levéltárak az illető megye fenntartásába kerültek („tanácsosítás”), a szegedi intézményt Csongrád megyei 1. sz. levéltárnak, a szentesi csekély leleményességgel 2. sz. levéltárnak nevezték el. Csongrád Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 1973-ban létrehozta a Csongrád Megyei Levéltárat szegedi központtal. Ekkor a szentesi immáron fióklevéltár, valamint a csongrádi, hódmezővásárhelyi és makói részleg a szegedi levéltár irányítása alá került. Ezután célszerűnek látszott a szentesi mellett a többi egységet ugyancsak fióklevéltárrá szervezni; így jött létre a hódmezővásárhelyi, makói és csongrádi fióklevéltár.

Oltvai 1974-ben nyugállományban vonult; helyébe Vinczi Károlyné, majd Farkas József rövid működése után 1980-ban a magyar középkor és a helytörténet tudós kutatója, Blazovich László lépett. Irányításával a levéltár által kiadott sorozatokban nagyszámú publikáció látott napvilágot. 1977-től 1990-ig a *Tanulmányok Csongrád megye történetéből* című sorozatban 17 kötet (cikkgyűjtemény, monográfia) jelent meg, a *Dél-alföldi évszázadok* és a kutatók munkáját segítő *Segédletek* sorozatokból a nyolcvanas években három-három kötet.

A levéltár közigazgatási feladatokat ellátó tudományos intézmény, alkalmazottai ellenőrzik az iratképző szervek iratkezelését és irattározását, és e

felügyeleti munkájuk eredményeként folyamatosan begyűjtik az iratokat. Így a levéltár iratanyaga állandóan gyarapszik. A levéltári dolgozók kutató- és ügyfélszolgálatot látnak el, továbbá e munka mellett tudományos, levéltár-elméleti és helytörténeti kutatásokat folytatnak, valamint a levéltárba került iratanyagot rendezik, segédletekkel látják el, és ezzel kutathatóságát teszik könnyebbé. Csekély létszámuk az 1970-es években kezdett emelkedni, 1980 végén 19 főt, 1983-ban pedig 31 főt számlált. Az 1990-es évek elejére a létszám 34 főfoglalkozású és 11 részfoglalkozású munkatársra emelkedett. Az iratanyag az 1980-as évek elején 7915 iratfolyómétert (ifm) tett ki. Egy polcfolyóméteren kilenc dobozban 36 cm magasan fektetve tárolják az iratokat. Használatukat részben egykorú iktatók, részben később készített segédkönyvek, mutatók teszik könnyebbé. Az 1990-es évek elején már 13 032 ifm-t őriztek; Szegeden ennek mintegy a felét, 6370 ifm-t tárolták. E szakfeladatok mellett a levéltár kiállítások, előadások rendezésével közművelődési tevékenységet is folytat. Közülük kiemelkedik a *Levéltári napok* rendezvénysorozata, amelyet a hetvenes évek végétől minden év októberében tartanak.

A szegedi levéltár központja a Somogyi-könyvtár és levéltár Dóm téri épületében található, ahová 1984-ben költözött be. Eredetileg tervezett raktárépületének építését takarékosagra hivatkozva akkor elhagyták. Külső raktárai a Honvéd téri egykori laktanya épületében, a Tisza Lajos körút 85-87. sz. alatt és a régi tápai községházán vannak.²⁹

5. A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA SZEGEDEN

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tekintélyes akadémikusok által vezetett egyetemi tanszékek mellett már az ötvenes években létrehozott kutatócsoportokat. Ilyen csoport segítette Kalmár László úttörő munkáját a számítástudományi kutatás és oktatás megindításában. A hatvanas években az MTA egyes egyetemi városokban területi bizottságokat hozott létre. Elsőként 1961-ben a Szegedi Akadémiai Bizottság (SZAB) alakult meg. Székházául 1967-ben kapta meg a régi Hungária szálló épületét az Oskola utca és a Dóm tér sarkán (Somogyi u. 7.). A ház, irodák és tanácskozó helyiségek mellett, elsősorban fizikai és számítástechnikai laboratóriumoknak és az MTA állományában dolgozó kutatók dolgozószobáinak nyújtott helyet. Alapító elnökének, Budó Agostonnak hirtelen, korai halála után 1970 és 1985 között Szőkefalvi-Nagy Béla volt a bizottság elnöke. Ebben az időszakban bővült ki a SZAB hatóköre Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyére; szakmai bizottságainak száma a kezdeti ötről tizenkettőre nőtt, és az épület tudományos szemináriumok, kisebb konferenciák színhelyévé vált. 1980-ban az MTA 203 tagja közül tízen dolgoztak Szegeden. (Összehasonlításképpen: a 20. század

²⁹ BALÁZS PÉTER 1983. 114–121. BLAZOVICH L.–MÜLLER V. 1996. 50–52. www.csml.hu

zadban jellemzően Budapest-központú MTA-nak 1918-ban nem volt szegedi tagja. A vidéki városok közül akkor Kolozsvárt dolgozott a legtöbb akadémikus: 18; közülük a Ferencz József Tudományegyetem ide költözésekor sokan telepedtek le Szegeden.) Az elnöki tisztséget 1985-ben Grasselly Gyula vette át. Ő indította el a székház restaurálását, és átalakítását konferenciaközponttá, valamint a helyi tudományos közélet és ismeretterjesztés egyik centrumává. Munkájának kiteljesedését azonban már nem érhetette meg.

Egy városban dolgozó akadémikusok természetes módon fémjelzik a városban folyó tudományos munkát. (Habár nem ennyire természetes, mégis megmagyarázható, hogy a város tudományos élete szempontjából legjelentősebb kutatókat nem mind választja tagjai közé az Akadémia - a régiek közül Löw Immánuel, Kálmány Lajost, korszakunkból Bálint Sándort és Beretzk Pétert említhetjük példaként.) A jelen számadás Szeged tudományos életéről hiányos maradna a szegedi akadémikusok felsorolása nélkül. Az alábbi névsor mindazoknak a tudósoknak nevét, akadémiai tagságuk kezdetét, munkahelyét³⁰ és szakterületét³¹ tartalmazza, akik 1944 és 1990 között Szegeden (is) dolgoztak, és ebben az időszakban Szegeden töltött éveiknek legalább egy részében a Magyar Tudományos Akadémia rendes vagy levelező tagjai voltak.³²

Ábrahám Ambrus	1945	TTK	ideganatómia
Alföldi Lajos	1982	SZBK	genetika
Balás P. Elemér	1943	ÁJTK	büntetőjog
*Baló József	1940	OTK	patológia
Barabás Zoltán	1985	GKI	növénynevelés
Bartók Mihály	1987	TTK	szerves kémia, katalízis
*Bibó István	1946	ÁJTK	jog-, állam- és társadalomelmélet
*Ifj. Boér Elek	1941	ÁJTK	közgazdaságtan
Bor Zsolt	1990	TTK	lézerfizika
Bruckner Győző	1948	TTK	szerves kémia
Budó Ágoston	1950	TTK	kísérleti fizika, lumineszcencia
Burger Kálmán	1990	TTK	szervetlen kémia, fémkomplexek
Buza László	1938	ÁJTK	nemzetközi jog
*Csefkó Gyula	1943	SZTF	magyar nyelvészet

³⁰ Rövidítések: ÁJTK = Állam- és Jogtudományi Kar, BTK = Bölcsészettudományi Kar, GKI = Gabonakutató Intézet, OTK = Orvostudományi Kar, 1951-től Orvostudományi Egyetem, SZBK = Szegedi Biológiai Központ, TTK = Természettudományi Kar.

³¹ Kutatási irányáról és fő eredményeiről l. MTA TAGJAI 1825–2002.

³² A listából az a szomorú tény is kitűnik, hogy az MTA néhány tagját a negyvenes évek végén kizárta, tagjainak jelentős részét pedig az 1949-i átszervezésekor tanácskozó taggá minősítette vissza, ami gyakorlatilag szintén kizárást jelentett. Néhányukat az MTA később ismét felvette tagjai sorába, 1989-ben pedig mindnyájukat rehabilitálta, folyamatosnak ismerve el akadémiai tagságukat. Ez a névsorban szereplő szegedi tudósok közül a csillaggal jelölteket érintette.

Dénes Géza	1973	SZBK	biokémia
Dudits Dénes	1990	SZBK	molekuláris és sejtbiológia
Farkas Gábor	1964	SZBK	növényélettan
Farkas Tibor	1990	SZBK	biokémia
Ferenczy Lajos	1987	TTK	mikrobiológia
Fodor Gábor (Béla)	1951	TTK	szerves kémia
Fodor Géza	1974	TTK	halmazelmélet
Fröhlich Pál	1928	TTK	kísérleti fizika
Garay András	1973	SZBK	biofizika
Gécseg Ferenc	1987	TTK	számítástudomány, automataelmélet
Gelei József	1923	OTK	mikrobiológia
Gerecs Árpád	1951	TTK	szerves kémiai technológia
Grasselly Gyula	1976	TTK	geokémia
Hajdú Péter	1970	BTK	uralisztika
Id. Hetényi Géza	1949	OTK	belgyógyászat
Ivánovics György	1946	OTK	bakteriológia
Ifj. Jancsó Miklós	1946	OTK	gyógyszertan, kemoterápia
Julesz Miklós	1967	OTK	neuroendokrinológia
Kalmár László	1949	TTK	matematikai logika, számítástudomány
Keszthelyi Lajos	1982	SZBK	biofizika
*Kerényi Károly	1946	BTK	ókortudomány, vallástörténet
Kiss Árpád	1954	TTK	szervetlen kémia
*Klemm Imre Antal	1927	BTK	magyar és finnugor nyelvészet
Kolosváry Gábor	1960	TTK	állatrendszertan, Tisza-kutatás
*Koltay-Kastner Jenő	1943	BTK	italianisztika
Kondorosi Ádám	1990	SZBK	molekuláris biológia
Kovács István	1965	ÁJTK	alkotmányjog
Leindler László	1973	TTK	matematika, ortogonális sorok
Lovász László	1979	TTK	diszkrét matematika
Marót Károly	1945	BTK	klasszika filológia
Márta Ferenc	1970	TTK	reakciókinetika
Mérei Gyula	1973	BTK	magyar történelem, 19–20. század
*Mészöly Gedeon	1921	BTK	magyar nyelv- és irodalomtörténet
Obermayer Ernő	1953	GKI	növénynevelés
Petri Gábor	1976	OTK	sebészet
*Prinz Gyula	1935	TTK	földrajz, Belső-Ázsia-kutatás
Rédei László	1949	TTK	algebra, számelmélet
Riesz Frigyes	1916	TTK	klasszikus és funkcionálanalízis
Róna-Tas András	1990	BTK	altajisztika
*Schmidt Henrik	1923	BTK	germanisztika
*Sík Sándor	1946	BTK	magyar irodalomtörténet, esztétika
Solymosi Frigyes	1982	TTK	heterogén katalízis
Straub F. Brunó	1946	OTK, SZBK	biokémia, enzimológia

Szabó Zoltán (Gábor)	1951	TTK	reakciókinetika
*Szent-Györgyi Albert	1935	OTK	biokémia
Szőkefalvi-Nagy Béla	1945	TTK	funkcionálanalízis
Szőkefalvi Nagy Gyula	1934	TTK	geometria
Tandori Károly	1965	TTK	Fourier-analízis
Trencsényi-Waldapfel Imre	1949	BTK	klasszika filológia
Telegdy Gyula	1990	OTK	kórélettan
Venetianer Pál	1987	SZBK	molekuláris biológia

Nem meglepő, hogy az MTA tagjai többségben vannak a tudományos érdemekért magas állami kitüntetésben részesült szegediek jegyzékén is. 1945 előtt a kiemelkedő tudósoknak, művészeknek adható legmagasabb állami elismerés a Corvin-lánc volt, rangban ezt követte a Corvin-koszorú. Két szegedi professzor nyerte el az utóbbit: Ereky István jogtudós, ugyancsak akadémikus és Szent-Györgyi Albert. 1948-tól a kormányzat a legeredményesebb alkotókat, köztük évről-évre számos tudóst, Kossuth-díjjal ismerte el. 1963-ban változott a kitüntetések rendszere: a tudomány művelői ettől kezdve 1989-ig Állami Díjat kaphattak, amelyet két-három évenként adtak ki.

Az alábbi időrendi jegyzék Szeged azon Kossuth-díjas tudósainak a nevét tartalmazza, akik a díjat 1990-ig, szegedi működésük idején (vagy már előtte) kapták meg; tükrözi azt is, hogy többen két ízben részesültek a Kossuth-díjban. (Legtöbbjük intézménye és szakterülete megtalálható e kötet más helyén.)

Ivánovics György (1948, 1952), ifj. Jancsó Miklós (1948, 1955), Sík Sándor (1948), Straub F. Brunó (1948, 1958), Bruckner Győző (1949), Karácsonyi Béla (1949), Obermayer Ernő (1949), Fodor Gábor (1950, 1954), Gerecs Árpád (1950), id. Hetényi Géza (1950, 1955), Kalmár László (1950), Rédei László (1950, 1955), Szabó Zoltán (1950, 1957), Szőkefalvi-Nagy Béla (1950, 1953), Budó Ágoston (1951), id. Issekutz Béla (1952), Ábrahám Ambrus (1953), Koch Sándor (1953), Herke Sándor (1955), Kiss Árpád (1955), id. Greguss Pál (1958), Huszák István ideggyógyász, OTK (1960), Tandori Károly (1961).

Állami díjasok: Petri Gábor (1973), Dévényi Tibor, Sajgó Mihály, Szabolcsi Gertrúd enzimológusok, SZBK (1973), Kalmár László (1975), Szőkefalvi-Nagy Béla (1978), Németh János (1983), Szél Sándor (1983), Alföldi Lajos (1985), Erdei Péter (1985), Ferenczy Lajos (1985), Venetianer Pál (1985), Barabás Zoltán (1988), Szániel Imre (1988).

Megfigyelhető két sajtósági tény: A Kossuth- (ill. Állami) díj intézményének első nyolc évében szegedi tudósok összesen 24-szer nyerték el ezt a kitüntetést, míg a következő 34 évben jóval kevesebbszer. Továbbá, a Szegedre került 36 díj majdnem mindegyikét orvosok, gyógyszerészek, természettudósok kapták.

6. KUTATÓINTÉZETEK

GABONATERMESZTÉSI KUTATÓ INTÉZET

Az Alföldi Mezőgazdasági Intézet újszegedi főépülete 1944-ben bombázás következtében súlyos károkat szenvedett, és csak a negyvenes évek végén épült újjá. Az intézetet alkotó, de gyakorlatilag önálló négy intézmény³³ addig ideiglenes helyen folytatta tevékenységét, majd 1950-ben Szegedi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet néven egyesült. Kutatási feladatát mezőgazdasági növények nemesítése és termesztésük technológiájának kidolgozása jelentette. Főhatósága mindenkor a mezőgazdaságot irányító minisztérium volt. 1955-től — néhány évre — hozzá csatolták a bánkúti, kalocsai és makói kísérleti gazdaságokat; ekkor a Dél-alföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet nevet kapta.

A kutatott növények spektruma a főhatóság rendelkezései alapján több alkalommal módosult. Az intézet a rozs, a rizs és a burgonya mellett számos kertészeti, takarmány-, olaj- és rostnövényvel foglalkozott sikeresen. Ezenkívül munkatársai talajjavítási kísérleteket, agrokémiai kutatásokat végeztek, üzemszervezési feladatokat is megoldottak, és szaktanácsadással segítették a vidék mezőgazdaságát.

1970-ben az irányító mezőgazdasági tárca az intézetet az egész országra kiterjedő kutatási feladatokkal bízta meg, nevezetesen a kenyér- és takarmánygabona (búza, kukorica, árpa, zab és szemescirok), valamint a hagyma nemesítésével és termelésének fejlesztésével. Ezután majdnem három évtizeden át Gabonatermesztési Kutató Intézet néven jegyezték. Igazgatói voltak: 1950-től Somorjai Ferenc, 1960-tól Förgeteg Sándor, 1968-tól Szániel Imre, 1987-től Erdei Péter.

A hetvenes években az intézet jelentősen gazdagodott: Szegeden központi laboratórium épült, Kiszomboron vetőmagfeldolgozó, Makón és Táplánszentkereszten kutatóállomás létesült. 1974-ben az intézet a hibridnapraforgó nemesítésére is megbízást kapott. A hagyma mint kutatási téma 1977-ben a kecskeméti Zöldségtermesztési Kutatóintézethez került át.

Ugyanebben az évtizedben jöttek létre hazánkban a mezőgazdasági termelési rendszerek. Az intézet az általa kutatott növényeket termesztő termelési rendszerekkel gyümölcsöző kapcsolatot alakított ki. Ennek fejleményeként az intézet kezdeményezésére 1978-ban mezőgazdasági és termékfeldolgozó nagyüzemek részvételével létrejött, és a következő években újabb tagüzemekkel bővült a Gabonamag Alapanyagszaporító Társaság. Amikor ez 1989-ben megszűnt, vagyonaát az intézet előbb részben, majd teljes egészében

³³ SZEGED TÖRT. 4. 592.

megvásárolta, megőrizve ezáltal meghatározó szerepét a hazai gabona-
vetőmag-előállításban.

Az intézet tudósai közül kiemeljük Obermayer Ernőt és Barabás Zoltánt. Obermayer a magyar fűszerpaprika nemesítése, termesztése és feldolgozása, Barabás a cirok- és búzanemesítés területén szerzett el nem múló érdemeket. Nem maradhat említés nélkül Obermayer tudományos ismeretterjesztő tevékenysége, valamint az intézet Barabás által 1973-ban alapított angol nyelvű tudományos folyóirata, a *Cereal Research Communications*, sem.

Ugyancsak meghatározó szerepet töltött be Somorjai Ferenc a rizs hazai meghonosításában, Herke Sándor pedig a szikes talajok javításában és hasznosításában. A búzanemesítésben Beke Ferenc (aki Kossuth-díjasként lett az intézet munkatársa), majd Lelley János, a kukoricatermesztés fejlesztésében Németh János és Szel Sándor, a hagymanemesítésben Bruder János alkotott kiemelkedőt.³⁴

SZEGEDI BIOLÓGIAI KÖZPONT

A hatvanas években az országos politika döntése alapján egyetemektől független természettudományos kutatóközpontok jöttek létre, elsősorban a fővárosban. Ebben az időszakban épült fel a Központi Kémiai Kutatóintézet, a Műszaki Fizikai Kutatóközpont és a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet. A biológia hazai elismertsége önálló tudományként 1962-re érte el azt a fokot, hogy a Magyar Tudományos Akadémián állandó jelleggel megalakuljon a Biológiai Tudományok Osztálya. (Ilyen osztály átmenetileg 1951 és 1953 között már létezett.) Ez jelentős mértékben Straub F. Brunónak, Szent-Györgyi Albert tanítványának érdeme, aki 1949-ben Szegedről Budapestre kerülve nemcsak biokémikusként, hanem az akkor átszervezett MTA tudománypolitikájában is eredményesen dolgozott. Ő kezdeményezte egy biológiai, mégpedig elsősorban molekuláris és sejtbiológiai kutatóközpont létrehozását. Erről 1963-ban született elvi döntés. A szakma jelentős részének véleménye szerint a központot Budapesten kellett volna felépíteni, mivel ott már működött kisebb genetikai és biokémiai kutatóintézet. 1964-ben azonban az is eldőlt, hogy az új intézmény, hivatalosan a vidékfejlesztés elsőbbségére hivatkozva, Szegeden épül meg. A döntésben a helyi vezetők ez idő tájt erős érdekérvényesítő képessége mellett lényeges szerepe volt Straub F. Brunó éleslátásának. Ő egyrészt közelről ismerte a szegedi biológia hagyományosan magas színvonalát, másrészt tudta, hogy a klasszikus biológiai ágak tekintélyes fővárosi művelőitől távol nyugodtabb fejlődés elé nézhet az új kutatóközpont.

³⁴ SOMORJAI F.–MAGASSY D. 1974.; MAGASSY DÁNIEL 1984.; SELLEY FERENC 1996.

A város adományozta újszegedi területen 1968-ban kezdődött és 1973-ban fejeződött be az építkezés. A Szegedi Biológiai Központ (SZBK) már 1971-ben megkezdte munkáját az addig elkészült épületszárnyban. A központ négy intézettel indult. Ezek kutatási területe és első intézetvezetője:

Biofizika, Garay András,
Biokémia, Straub F. Brunó,
Genetika, Alföldi Lajos,
Növényélettan, Farkas Gábor.

Indulásakor az intézmény több mint 300 munkatársat alkalmazott, köztük csaknem 100 tudományos kutatót. Nagy számú, újhoz vonzódó, vállalkozó szellemű kutató telepedett le Szegeden, köztük olyan később nagy ívű tudományos pályát befutott pályakezdők, mint Dudits Dénes, Kondorosi Ádám, Maliga Pál, Ormos Pál. Az ideköltözők ingyen kaptak lakást. Az UNESCO másfél millió dolláros indító támogatással segítette az intézetek korszerű felszerelését és a kutatók továbbképzését. Straub F. Brunó mint alapító főigazgató gondosan szabályozta az SZBK működését. A szabályzat egy sajátos pontja külön említésre méltó: bármely kutató minden évben Szent

105. Straub F. Brunó

György napján (ápr. 24) eldönthette, marad-e addigi kutatócsoportjában és intézetében, vagy átmegy (állásával együtt!) egy másikba. Amikor a kutatások finanszírozására csak az intézmény költségvetési ellátmánya szolgált, ez a lehetőség automatikusan biztosította a sikeres kutatócsoportok fejlesztését a csekély eredménnyel működőkkel szemben. Jelentőségét később elveszítette, amikor a nyolcvanas években tért hódított a kutatások támogatásának pályázati rendszere. Straub egy másik gondolatának megfelelően az SZBK nem indított tudományos folyóiratot, ellenben megkövetelte, hogy munkatársai nagy elismertségű folyóiratokban tegyék közzé kutatásaik

eredményét.

Az SZBK 1990 után is egyre sikeresebb és töretlenül növekvő nemzetközi tekintélyű intézmény maradt. Történetét azonban itt csak eddig követjük. 1978-tól a Biokémiai Intézet budapesti székhelyű enzimológiai részlege az SZBK keretében önálló intézeti státust kapott. Ettől az évtől 1989-ig Alföldi Lajos genetikus vezette az SZBK-t, utána Keszthelyi Lajos biofizikus került a főigazgatói székbe; 1975-től ő vezette a Biofizikai Intézetet is. A Biokémiai Intézet vezetését 1978-ban Wollemann Mária, tőle 1984-ben Venetianer Pál vette át. A Genetikai Intézetet a kilencvenes évek elejéig Alföldi Lajos irányította. A Növénybiológiai (kezdetben Növényélettani) Intézetet 1984-től Solymosy Ferenc, 1988-tól Dudits Dénes vezette. Az Enzimológiai Intézet igazgatója a nyolcvanas évek végén Straub F. Brunó után Keleti Tamás, majd Friedrich Péter lett.

A Szegedi Biológiai Központ kutatóinak világszerte elismert és a biotechnológiában évről évre fokozódó mértékben hasznosított teljesítményére fontos példákat nagy számban sorolhatnánk fel. Csupán néhány: Alföldi Lajos volt egyik felfedezője a protoplaszt-fúzió néven ismert módszernek, a mai génebeszeti technikák előfutárának. Venetianer Pál és munkatársai az élőlényekben az átöröklést szabályozó óriásmolekulák (DNS) finomszerkezetének leírásában és ezek átalakításában (a génebeszetben) értek el jelentős eredményeket. Farkas Tibor az élő sejteket burkoló membrán fizikai tulajdonságainak az élőlény hőmérsékletétől függő változásait kutatva mintegy melléktermékként fedezte fel a busa fogyasztásának szerepét az érrendszeri megbetegedések megelőzésében. A kutatásoknak az ipari (elsősorban gyógyszeripari) hasznosításából származó bevételek már az SZBK fennállásának első két évtizedében számottevő hányadát alkották az intézmény költségvetésének.

Az elméleti és gyakorlati eredményességben a kezdeti kitűnő feltételek mellett fontos szerepet játszott az SZBK személyzeti politikája. Ennek alapelve volt, hogy a munkatársak értékelésében csak a szakmai tehetség és a kutatói eredményesség számít, oktatási és társadalmi munkát nem várnak el tőlük. Az egyetemeken dolgozó biológusokkal szemben ez az SZBK kutatói számára „versenyelőnyt” jelentett, amely kezdetben egyfelől bizonyos féltékenységet, másfelől felsőbbrendűségi érzést idézett elő. Egészében azonban az SZBK megjelenése kedvezően hatott a biológia kutatására és oktatására a szegedi egyetemeken. Az utóbbiak természetes forrását alkották az SZBK kutatói utánpótlásának. Egyes egyetemi oktatók részt vettek az SZBK témáinak kutatásában, az SZBK érett és vállalkozó szellemű kutatói viszont bekapcsolódtak az egyetemi oktatásba, és alkalmanként eredményesen pályáztak egyetemi tanszékvezetői posztokra.³⁵

7. TUDOMÁNYOS EGYESÜLETEK

A tudományos ismeretterjesztés feladatát városunkban már a 20. század első felében sem csak a városi könyvtár és múzeum végezte. A Dugonics Társaság, majd a Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete is célul tűzte ki a tudományos eredmények bemutatását az érdeklődő közönség előtt. Ezek a szervezetek a második világháború után hamarosan újra kezdték munkájukat. Az egyesületek átszervezését a 20.165/1945. BM. sz. miniszteri rendelet szabályozta. Ennek megfelelően a Dugonics Társaság 1946-ban Sík Sándort választotta elnökévé, alelnökei pedig Beretzk Péter, Sz. Szigethy Vilmos és Bálint Sándor lettek. A társaság meghirdette, hogy az értelmiség tisztulásának fóruma kíván lenni, és megújított programjának lényeges elemét

³⁵ VENETIANER PÁL 1996.; CHIKÁN ÁGNES 2000.

alkotja a vidék kulturális nevelése. Tagjai között tovább növekedett a helyi tudósok számaránya, tevékenységében pedig a tudományos ismeretterjesztés súlya.³⁶ A társaság vagyona azonban az infláció következtében értékét veszítette, anyagi támogatást csak a kultuszminisztériumtól kapott. 1948-ban ez is megszűnt, és abbamaradtak a társaság előadásai is. 1952-ben az általános politikai irányvonal szellemében miniszteri rendelet számolta fel a Dugonics Társaságot. Akkor már hat évtizedes működése ezután kerek negyven éven át szünetelt. A történelem fintora, hogy az illetékes miniszter, Ortutay Gyula, maga is a társaság tudós tagja volt.

Hasonló sorsra jutott az egyetem barátainak egyesülete. Ismeretterjesztő munkáját 1945-ben még felújította, a következő évben pedig szabadegyetemi előadásorozatot hirdetett és tartott, arra azonban már nem volt lehetősége, hogy egyetemi folyóiratok kiadását támogassa, ahogyan azt a háború előtti időszakban tette. Ezt az egyesületet ugyancsak miniszteri rendelettel már 1948-ban megszüntették.

1949-ig élt az egyetem bázisán a Szegedi Alföldkutató Bizottság utód-intézménye, az Alföld sokoldalú kutatásával foglalkozó Alföldi Tudományos Intézet. 1946-ban adta ki első, 1948-ban utolsó évkönyvét.

Kifejezetten a munkás- és parasztfjúság közötti ismeretterjesztés céljával alakult meg 1945-ben az Országos Szabadművelődési Tanács, amelynek Szegeden is működött helyi műhelye Seres József tanító, szabadművelődési felügyelő és munkatársa, Simoncsics Pál (később az egyetem tanára) vezetésével.

1952-ben a tudományos ismeretterjesztés országosan egységes irányítás alá került. Szervezetét az évszázadnál hosszabb hagyományokkal bíró Természettudományi Társulattól (1841) alakították ki. Ez a társulat a front áthaladása után már 1945. április 21-én nyilvános előadást hirdetett Budapesten, és ezt az előadást Szent-Györgyi Albert — akkor még szabadságolt szegedi professzor — tartotta az izommunka mechanizmusáról. A társulat 1952-ben új nevet kapott: Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, röviden TTIT; a létrehozó politikai szándék szerint értelmiségi tömegszervezetként és az ideológiai nevelés eszközeként kellett szolgálnia. Később neve egyszerűsödött: 1958-ban Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) lett.

A politikai rendszer reformját célzó budapesti Petőfi Kör mintájára 1956 nyarán megalakult szegedi József Attila Kör, vezetésében ott volt Osváth Béla, a TTIT megyei elnöke (később a budapesti Nemzeti Színház dramaturgja) is.³⁷ A TTIT és a DISZ közös szervezésében kezdődött volna Szegeden egy ifjúsági szabadegyetem. Az első előadást 1956. október 23-án [!] este 6 órára hirdették meg. Ez azonban hallgatóság hiányában elmaradt.

³⁶ BÁTAYAI JENŐ 1992.

³⁷ FARKAS CSABA 2006/b.

Amikor a szervezők lehangoltan kiléptek az utcára, megállapíthatták, hogy a kudarc oka nem a magyar ifjúság közönyössége volt.

A TIT előadóit és szakosztályainak vezetőit a helyi tudományos intézmények munkatársai — gyakran kiemelkedő tudósai — közül választhatta. Az oktatáspolitikai a felsőoktatásban dolgozó tanárokkal szemben hármaskövetelményt támasztott: oktató, kutató és társadalmi tevékenységet egyaránt megkívánt. A politika iránt nem érdeklődő vagy az uralkodó politikai gyakorlattal nem rokonszenvező oktatók számára alkalmas — emellett esetenként szerényen honorált — társadalmi elfoglaltságot jelentett a részvétel a tudományos ismeretterjesztésben.

A TIT megyei elnökei mind a szegedi egyetemek vagy főiskolák professzorai voltak: Jáki Gyula sebész, Koch Sándor geológus, Halász Előd germanista, Kiszely György orvosbiológus, Gábor Miklósné vegyész, Jakucs László geográfus és Balogh Tibor pszichológus.

A megyei TIT 1964-től minden évben nyári egyetemet rendezett pedagógiai tematikával, majd 1972-től ugyancsak évente művelődéstudományi nyári egyetem kezdődött. Előadásai nyomtatásban is megjelentek.

A TIT eszköztára folyamatosan bővült: eleinte az előadások domináltak, később egyre több tanfolyam indult, megjelentek a klubok, és a rendezvények témái között — különösen a nyolcvanas években — egyre gyakoribbá váltak a nyugati nyelvek és a számítástechnika. Az utóbbi témákból a TIT ifjúsági táborokat is szervezett. 1985-ben a TIT szervezésében Csongrád megyében megtartott ismeretterjesztő órák száma meghaladta a nyolcvanezret; ebből több mint 55 ezer jutott Szegedre és a környező községekre. Az órák több mint felét idegennyelvi órák tették ki, a természettudományi órák aránya 23 százalék (amelynek kétharmada műszaki és matematikai tárgyú előadás), a társadalomtudományiaké 17 százalék (ezek között pedig a művészetekkel és a közgazdasággal foglalkozók voltak többségben).³⁸

1972-től a TIT támogatásával kertbarátkör működött a közeli Zsombó községben. Ebből nőtt ki 1982 után Horváth Dezső újságíró, író szervezésével a ma is elevenen élő zsombói Wesselényi Népfőiskola. Előadóinak legnagyobb része a szegedi vezető értelmiség köréből verbuválódott.³⁹

Turai Géza gondolatát megvalósítva, Munz Károly szervezésével a TIT 1984 elején indította el az Irodalmi Kávéházat, a később állandó intézménynek bizonyult Szegedi Közéleti Kávéház elődjét. A Royal Szálló alkalmas földszinti helyiségében hetenként tartott „kávéházi estéin” helyi és vendég írók, művészek mellett egyre gyakrabban szerepeltek társadalom- és természettudósok.⁴⁰

³⁸ BÁTAYAIJENŐ 1991.

³⁹ HORVÁTH D.–TÓTH K.–TARI G. 2002.

⁴⁰ KÖZÉLETI KÁVÉHÁZ ALMANACHJA 1984–2003.

Az említett nagymúltú Természettudományi Társulat mellett az alapítása óta eltelt bő évszázad során számos szaktudománynak, köztük a műszaki tudományoknak is önálló szakmai társulata jött létre, amelyek fő célja nem az ismeretek népszerűsítése, hanem az ugyanazon tárgyat művelő szakemberek közötti információcsere volt. Az első ilyen társulatok: a Magyarhoni Földtani Társulat és a Magyar Mérnök- és Építész Egylet. Az utóbbi már az első világháború idején rendelkezett szegedi osztállyal.⁴¹

A műszaki és természettudományos értelmiség szakmai szervezkedése a második világháborús front áthaladása után mérnök-szakszervezeti formában indult újra, először éppen Szegeden, már 1944 novemberében, „Mérnökök, Vegyészek és Műnők Szabad Szakszervezete” névvel.⁴² Ebből lett a szegedi szervezete az 1945 januárjában Budapesten megalakult Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetének, amelynek jelentős szerep jutott az ország háború utáni újjáépítésében. Az 1948-i politikai átalakulás keretében ágazati és munkahelyi szakszervezeteket hoztak létre, s az ehhez a rendszerhez nem illeszthető mérnökszakszervezetet egyidejűleg felszámolták. Belőle és a létező tudományos társulatokból ugyanakkor megalakult a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetsége (MTESZ). Ennek alapító tagjai a következő szakterületek és tudományok társulatai voltak: bányászat és kohászat, erdészet, földtan, hidrológia, malomipar, rövidhullámú rádiózás, műszaki könyvek terjesztése, munkaszervezés, kinotechnika, mezőgazdaság, elektrotechnika, matematika, kémia és csillagászat. A matematikai tagegyesület, a Bolyai János Matematikai Társulat — a 19. század végén alapított Matematikai és Fizikai Társulat egyik utódja — Szegeden alakult meg 1947-ben, s két évvel később tette át székhelyét Budapestre. Első elnöke Rédei László professzor volt.

A tagegyesületek száma 1990-ig 35-re emelkedett. Ezzel párhuzamosan létrejöttek a MTESZ területi szervezetei, köztük elsőként a Csongrád megyei szervezet Szeged székhellyel már 1949-ben. Tagegyesületi csoportjainak száma a hatvanas évek elején 17-re nőtt, mintegy 1500 taggal. 1974-re felépült a Csongrád megyei szervezet impozáns székháza (Technika Háza, Kígyó u. 6.), amely rendszeresen szolgált helyi, országos és nemzetközi szakmai konferenciák színhelyéül.

Végül itt említhetjük meg a város két újabb tudományos intézményét, nem utolsósorban a tudományos ismeretterjesztésben játszott szerepük miatt: az 1979-től működő és fejlődő állatkertet, közkeletűvé vált hivatalos nevén a Vadasparkot, valamint az 1990-ben alapított csillagvizsgálót.

A város történetének e fejezetéből kiviláglik, hogy a tudomány — és nemkevésbé egyik legfontosabb hordozója, a felsőoktatás — a jelen munká-

⁴¹ NÉMETH JÓZSEF 1998. 33–34.

⁴² Uo. 45. A *műnök* a technikus megmagyarítása a *mérnök* mintájára.

ban tárgyalt időszakban a város életének mindennapos, értékes és értékelt tényezőjévé vált. A tudomány megbecsülését jelzi, hogy a korszak végén, 1990-ben a frissen létrejött Szegedért Alapítvány a város polgárainak teljesítményét elismerő négy díjából kettőt tudósoknak ítelt: Szókefalvi-Nagy Bélának és Barabás Zoltánnak.

8. A TUDOMÁNYOK DOKTORAI SZEGEDEN 1950 ÉS 1990 KÖZÖTT (MAI SZÓHASZNÁLATTAL: A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA DOKTORAI, RÖVIDEN AKADÉMIAI DOKTOROK)

Az alábbi felsorolás azoknak a tudósoknak az adatait (név, a „tudományok doktora” tudományos fokozat megszerzésének éve, fő kutatási terület) tartalmazza intézményenként betűrendben, akik a fenti időszakban vagy annak egy részében ezen tudományos fokozat birtokában Szegeden dolgoztak. Csillaggal jelöltük azok nevét, akiket később (Szegedről eltávozásuk után vagy 1990 után) a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választott. A tudományok doktori közül azok nevei, akik 1990-ig Szegeden lettek a Magyar Tudományos Akadémia tagjai, e kötet más helyén (a szegedi akadémikusok névsorában) található meg.

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

Antalffy György	1968	állam- és jogelmélet
Cséka Ervin	1985	büntető eljárási jog
Hencz Aurél	1989	igazgatástörténet
Horváth Róbert	1986	szociológia (demográfia)
Martonyi János	1966	államigazgatási jog
Meznerics Iván	1970	pénzügyi jog
Molnár Imre	1987	római jog
Nagy Károly	1986	nemzetközi jog
Nagy Lajos	1974	politikai gazdaságtan
Nagy László	1966	munkajog
Pokol Béla	1989	szociológia, jogbölcselet
Pólay Elemér	1964	római jog
Ruszoly József	1986	magyar jogtörténet
Szentpéteri István	1972	államjog, szociológia
Szilbereky Jenő	1972	polgári eljárásjog
Tamás András	1990	jogelmélet

ALSÓ-TISZA-VIDÉKI VÍZÜGYI IGAZGATÓSÁG

Vágás István	1979	hidrológia, vízépítés
--------------	------	-----------------------

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR

Ágoston György	1972	neveléstudomány
Anderle Ádám	1988	hispanológia
Csetri Lajos	1988	irodalomtudomány
Deme László	1970	magyar nyelvészet
Fogarasi Miklós	1977	olasz nyelvészet
Grezsa Ferenc	1990	magyar irodalomtudomány
Halász Előd	1973	germanisztika
H. Tóth Imre	1985	szláv nyelvészet
Károly Sándor	1968	általános nyelvészet
*Kristó Gyula	1977	magyar történelem
Maróti Egon	1978	ókortörténet
Nagy József	1984	neveléstudomány
Nyíri Antal	1989	magyar nyelvtudomány
Pete István	1983	szláv nyelvészet
Salyámosi Miklós	1986	német irodalomtörténet
Szádeczky-Kardoss Samu	1963	ókortudomány
Vajda György Mihály	1982	világirodalom
Wittman Tibor	1962	egyetemes történet

GABONAKUTATÓ INTÉZET

Antal József	1974	növénytermesztés
Erdei Péter	1989	búzatermesztés
Frank József	1989	napraforgónemesítés és –termesztés
Herke Sándor	1961	talajjavítás
Lelley János	1964	búzatermesztés
Mesterházy Ákos	1989	növényvédelem
Németh János	1983	kukoricánemesítés és –termesztés
Prettenhoffer Imre	1956	talajjavítás
Szániel Imre	1981	gabonatermesztés

GYÓGYSZERÉSZTUDOMÁNYI KAR

Bernáth Gábor	1974	gyógyszerkémia
*Fülöp Ferenc	1990	gyógyszerkémia
Gábor Miklós	1981	farmakológia
Kedvessy György	1981	gyógyszertechnológia
Máthé Imre	1990	gyógynövénykutatás
Rózsa Zsuzsanna	1989	alkaloid- és terpenoidkémia
Stájer Géza	1989	szintetikus kénorganikus kémia
Szabó János	1989	szerves kémia

ORVOSTUDOMÁNYI KAR

Baláspiri Lajos	1989	peptidkémia
Bálint Gábor Sándor	1987	gasztroenterológia
Béldi Ilona	1981	víruskutató
Bencze György	1968	immunológia
Benkő Sándor	1964	hematológia, onkológia
Boda Domokos	1965	gyermekgyógyászat
Id. Boros Mihály	1985	hematológia, aneszteziológia
Cserhádi István	1982	hematológia
Csernay László	1985	gasztroenterológia, nukleáris medicina
Csillik Bertalan	1968	neurobiológia
Dési Illés	1979	toxikológia
Dux László	1989	biokémia
Faredin Imre	1976	szteroid-analítika és diagnosztika
Fazekas I. Gyula	1969	igazságügyi orvostan
Fischer János	1989	biokémia
Földi Mihály	1955	lymphologia
Gál György	1985	hemodialízis, transzfuziológia
Guba Ferenc	1967	biokémia
Hattasy Dezső	1952	sztomatológia
Herczeg János	1987	szülészet, nőgyógyászat
Huszák István	1952	neurobiokémia
Imre József	1976	sebészet
Kahán Ágost	1973	ophthalmologia
Kása Péter	1982	neurobiokémia
Knyihár Erzsébet	1988	neurobiológia
Korpássy Béla	1955	pathologia
Kovács Kálmán	1962	szerves kémia
Ifj. Kovács Kálmán	1963	pathologia
Kovács László	1987	perinatológia
Kovács L. Gábor	1986	neurobiokémia, addiktológia
Kováts Tibor	1975	immunológia
Kulka Frigyes	1972	mellkassebészet
László Aranka	1986	humán genetika
Id. Lázár György	1975	hematológia, immunológia
Molnár János	1978	biokémia
Molnár József	1986	kemoterápia, plazmidok
Morvay József	1984	komplex kémia, klinikai kémiai analízis
Ormos Jenő	1981	pathologia
*Papp Gyula	1982	farmakológia

*Penke Botond	1989	peptidkémia
Pórszász János	1968	farmakológia
Resch Béla	1988	perinatológia
Ribári Ottó	1985	fül-orr-gégészet
Sas Mihály	1971	perinatológia, gyermeknőgyógyászat
Simon Miklós	1982	dermatológia
Süveges Ildikó	1986	ophtalmologia
Szekeres László	1965	keringés-farmakológia
Szemere György	1989	genetika
Szontágh Ferenc	1969	reprodukciós endokrinológia
Tanos Béla	1984	hematológia, orvosi adatfeldolgozás
Tóth Károly	1968	sztomatológia
Túri Sándor	1990	gyermekgyógyászat, nefrológia
Várkonyi Tibor	1988	gasztroenterológia
Varró Vince	1965	gasztroenterológia

SZEGEDI BIOLÓGIAI KÖZPONT

Andó István	1989	immungenetika
Erdei László	1989	növényélettan
*Ormos Pál	1990	biofizika
Pongor Sándor	1989	bioinformatika
Sík Tibor	1983	genetika
Solymosy Ferenc	1974	növénybiológia
Udvardy Andor	1987	génműködés- és génszerkezetkutatás

TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA

Benkő László	1974	nyelvtudomány
Geréb György	1974	pszichológia
Szép Jenő	1957	algebra
Tóth József	1986	gazdasági földrajz

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

Balogh Kálmán	1961	földtan
Bán Miklós	1976	elméleti kémia, kvantumkémia
Bartucz Lajos	1952	embertan
*Beck Mihály	1963	kémia
Benedeczky István	1981	neuroendokrinológia
*Bérces Tibor	1978	reakciókinetika
Boross László	1973	biokémia
Csákány Béla	1975	algebra

Csányi László	1961	reakciókinetika
Császár József	1973	fizikai kémia
Csirik János	1990	informatika
*Csörgő Sándor	1984	matematikai statisztika
*Dékány Imre	1989	kolloidkémia
Farkas Gyula	1987	embertan
Fehér Ottó	1973	neurobiológia
Fejes Pál	1966	alkalmazott kémia
Gaizer Ferenc	1986	koordinációs kémia
Gál Dezső	1963	radiokémia
Gimes Anna	1970	gazdasági földrajz
Greguss Pál	1956	növénytan
*Hatvani László	1989	differenciálegyenletek
Hevesi Imre	1986	szilárdtestfizika
Horusitzky Ferenc	1952	földtan
Horváth Imre	1966	növényökológia
Horváth János	1970	elméleti fizika
Huhn Péter	1966	reakciókinetika
Jakucs László	1970	természeti földrajz
Kapuy Ede	1971	elméleti fizika
Kedves Miklós	1974	paleobotanika
Kérchy László	1989	funkcionálanalízis
Ketskemény István	1964	optika
Koch Sándor	1956	ásványtan
Koppány György	1985	meteorológia, klimatológia
Kozma László	1977	lézerfizika
Krajkó Gyula	1973	gazdasági földrajz
László Ferenc	1974	endokrinológia
Lipták Pál	1969	paleoantropológia
*Mészáros Rezső	1989	gazdasági földrajz
Mezősi József	1975	geológia
Móczár László	1960	rovartan
Molnár Árpád	1990	szerves kémia
Molnár Béla	1984	földtan
Moór Arthur	1964	differenciálgeometria
Móricz Ferenc	1978	matematikai analízis
Nagypál István	1984	reakciókinetika?
Novák Mihály	1987	elektrokémia
*Orosz László	1983	genetika
Pálfi Gábor	1972	növényélettan
Péczely György	1970	meteorológia
Schneider Gyula	1989	szerves kémia
Soós Gyula	1962	differenciálgeometria

Szalai István	1958	növényélettan
Szalay László	1964	biofizika
Szántó Ferenc	1977	kolloidkémia
Szatmári Sándor	1990	szilárdtestfizika
Szederkényi Tibor	1984	geológia
Széll Tamás	1974	alkalmazott kémia
Szenthe János	1978	differenciálgeometria
*Totik Vilmos	1986	matematikai analízis
Varga Magdolna	1970	növényélettan
Wagner Richárd	1967	klimatológia
Zsoldos Ferenc	1983	növényélettan